

A blue metal pole stands in a forest. The background shows a dirt path and trees with sunlight filtering through the leaves.

Lunds Universitet

Institutionen för Arkeologi och Antikens historia

ARK 341 2006

CD uppsats

Författare: Shokhan Maroof

Handledare: Bodil Petersson

Seminarieledare: Debbie Olausson

Varför en arkeologisk identitet?

**En analys av kurdernas och samernas rätt och möjlighet att tala
om arkeologisk identitet i nutid**

Varför en arkeologisk identitet?

**En analys av kurdernas och samernas rätt och möjlighet att tala om en
arkeologisk identitet i nutid**

**Av Shokhan Maroof
CD uppsats i arkeologi**

Innehållsförteckning

Abstract	1
1. Inledning	2
2. Syfte och metod	3
3. Frågeställningar	7
3.1 Uppsatsens struktur	8
4. Forskningshistorik	9
4.1 Postkolonial teori/postkolonialism	12
5. Med kritiska glasögon	14
5.1 Arkeologisk identitet – ett nytt begrepp	16
6. Beskrivning av det kurdiska respektive samiska exemplet	18
6.1 Kurderna och monumenten i Hasankeyf	19
6.2 Samernas kulturtillhörighet i Härjedalen	28
7. Olika begrepp	35
7.1 Identitet och kultur – inom arkeologi socialantropologi och	35
7.2 Arkeologisk identitet	38
7.3 Nationalistisk arkeologi	44
8. Analys av den arkeologiska identitetens uttryck historiskt och i nutiden	45
8.1 Den kurdiska frågan i Turkiet	46
8.1.1 Historiskt och arkeologiskt	46
8.1.2 Den politiska kurdiska frågan i nutid	52
8.2. Den samiska frågan i Sverige	54
8.2.1 Om samerna i historiska källor	55
8.2.2 Samernas politiska fråga idag	56
9. Rätten och möjligheten att tala om en arkeologisk identitet	58
10. Diskussion	60
10.1 Minoritetsgrupper och nomadiserade folk	60
10.2 Kurdisk och samisk arkeologisk identitet – likheter och olikheter	62
11. Slutsats	65

12. Sammanfattning	67
Referenser	70
Litteraturförteckning	70
Hemsidor	74
Muntliga uppgifter	77
Bilaga	78

Abstract

Syftet med uppsatsen är att dels försöka definiera vad begreppet arkeologisk identitet i nutid innebär, dels göra en analys av hur arkeologisk identitet tar sig uttryck i en arkeologisk/politisk diskussion. Begreppet diskuteras utifrån två skilda exempel på vad arkeologisk identitet kan innebära för minoritetsgrupper, dels kurderna i staden Hasankeyf i sydöstra Turkiet, dels samerna i Härjedalen i Sverige. Monument och lämningar efter nuvarande och svunna kulturer utgör, enligt min mening, en del av de lokala kultureernas arkeologiska identitet som varje nation har rätt och möjlighet att tala om i nutid.

Nyckelord: arkeologisk identitet, kulturarv, minoritetsgrupper, ursprungsbefolkning, kulturell identitet, etnicitet.

Framsidas bild är tagen av Shokhan Maroof.

1. Inledning

Det var inte så länge sedan, under 1990-talet, som begreppet *etnicitet* av socialantropologer ersattes med begreppet *kulturell identitet*, ett begrepp som även kom att användas av arkeologer (Werbart 2002:29). I denna diskussion som socialantropologer, historiker och andra forskare fortfarande driver i sina omdefinieringar av begreppen kultur, kulturell identitet och etnicitet, har identitetsskapande utan tvekan spelat den centrala rollen.

Kulturer kan omöjligen mötas eller för den delen kollidera med varandra (som en del forskare menar) eftersom de är abstrakta. Kultur för mig är ett levnadssätt, och även ett sätt att identifiera sig som enskild individ men också kollektivt, d.v.s med en större grupp. Människan har olika identiteter: individuella, kollektiva, sociala, etniska, kulturella, genus- och åldersbaserade. I denna uppsats kommer jag dels att redogöra för vad jag menar med begreppet arkeologisk identitet, dels kommer jag att diskutera begreppet utifrån två skilda exempel på vad arkeologisk identitet kan innebära för minoritetsgrupper och/eller ursprungsbefolkningar. Exemplen jag kommer att använda är kurderna i sydöstra Turkiet och samerna i mellersta Sverige i landskapet Härjedalen, också kallade sydsamer.

I denna uppsats vill jag i första hand introducera begreppet ”arkeologisk identitet” som jag kommer att definiera i ett eget kapitel längre fram.

Jag finner problematiken kring kurdernas arkeologiska identitet vara av intresse eftersom kurderna fortfarande saknar rättigheter som en etnisk folkgrupp i Turkiet. Politiskt är Kurdistan idag en självstyrande stat i norra Irak, och sedan Saddam Hussains regim föll i mars 2003 ser framtiden för kurderna ljusare ut än vad den har gjort på flera hundra år. Men det går inte med någon stor säkerhet att säga detsamma om kurderna i den turkiska delen.

Samerna i likhet med kurderna har utstått förtryck och diskriminering, hotet mot den samiska kulturen i dag innebär också förstörelse av samiska fornlämningar och platser i landskapet. I Sverige uppgår den samiska befolkningen till ungefär 20 000 personer. 1993 inrättades Sametinget som folkvalt organ och statlig förvaltningsmyndighet med

uppgift att bl.a. besluta om fördelningen av statens bidrag och medel ur Samefonden till samisk kultur och samiska organisationer (Kulturförvaltningens hemsida).

Det har skrivits många böcker om begreppen kulturell och etnisk identitet, etnicitet, multikulturalism och nationalitet, främst av socialantropologer som t.ex. Jonathan Friedman; ; *Cultural identity and global process* 1994, *modernity and identity* Friedman & Lash 1992, Frederik Barth; *Ethnic groups and boundris: the social organization of culture differences*, och Kajsa Ekholm-Friedman; *From nation state to multiculturalism: on change in Sweden at the turn of the Millennium* 2004, *Trubbel i paradiset: Hawaiianernas återkomst* 1998. Och i samband med omdefinieringarna av begreppet *kultur* har även innebörden förändrats. Jag tycker att tyngdpunkten i grund och botten i diskussionen om den kulturella identiteten har lagts vid vikten av att skilja ut en grupp människor från ett större samhälle och ge dem en egen identitet. Men ordet kultur och dess användning är mycket känsligt. När man talar om olika kulturer inom arkeologin syftar man traditionellt på olika grupper av människor med säregna drag i stil avseende kläder, vapen, arkitektur, religion och mat. Men förekommande variationer i klädstil, arkitektur, religion o.s.v. behöver inte innebära försvinnandet av en kultur och uppkomsten av en ny. Det kan i själva verket handla om identitetsskifte inom samma folkgrupp i samband med nya kontakter med andra etniska grupper.

Jonathan Friedman, professor i socialantropologi, menar att kulturell identitet är en process där man kan byta identiteter, man kan identifiera sig med olika samhällsgrupper. Kulturell identitet är därför en följd eller resultat av multikulturalismen i ett globalt system. Identitet är inte något som existerar utan något som *händer*. Den kulturella identiteten kan försvinna om den inte praktiseras (Friedman muntl.).

2. Syfte och metod

Syftet med denna uppsats är att först försöka definiera vad en arkeologisk identitet kan innebära och sedan diskutera begreppet utifrån två skilda exempel, kurderna i sydöstra Turkiet samt samerna i mellersta Sverige. Jag kommer att försöka tydliggöra förhållandet mellan arkeologisk identitet som kollektivt identitetsskapande och som en

social konstruktion i relation till det arkeologiska materialet. Detta gör jag genom att utgå från:

1. Den kurdiska frågan i Turkiet respektive den samiska frågan i Sverige och diskutera de etniska konflikterna i förhållande till begreppet arkeologisk identitet.
2. Hur den turkiska statens förtyck av kurder som minoritetsgrupp i staden Hasankeyf i sydöstra Turkiet samt bygget av Ilisudammen leder till förstörelse av deras kulturarv.
3. De kriterier som Inger Zachrisson menar karaktäriserar samisk kulturtillhörighet i mellersta Sverige utifrån sin studie av boplatsen Vivalden i Härjedalen.

Kurderna som minoritetsgrupp intresserade mig eftersom de är geografiskt utspridda på fyra länder (Fig. 1): Irak, Iran, Syrien och Turkiet, där varje grupp har haft och fortfarande har tvister med respektive länder. Tvisterna har kretsat kring allt ifrån den enklaste rätten att få läsa och skriva på sitt eget språk till större omfattande diskussionsämnen och konflikter som t.ex. begäran om ett eget land. Hälften av de sammanlagt 30 miljonerna kurder bor i Turkiet, de utgör alltså 20 procent av befolkningen i landet (Federation of American Scientists hemsida). Men enligt den turkiska befolkningsräkningen anses kurderna inte vara någon etnisk grupp, därför finns det inte heller några säkra siffror att relatera till när det gäller kurdernas antal i Turkiet (Country Studies hemsida).

Mina argument för valet av just den kurdiska staden Hasankeyf i Turkiet som exempel på nutida förstörelse av arkeologisk identitet bygger på följande argument:

- 1 Kurderna utgör majoriteten av befolkningen i sydöstra Turkiet och har en lång förhistorisk och historisk kontinuitet i området (se kapitel 8)
- 2 Kurderna är den största etniska gruppen i Turkiet som inte fått erkännande som en etnisk grupp. Turkiet har länge ansett de etniska kurderna vara ”bergsturkar” (Council on Foreign Relations hemsida).

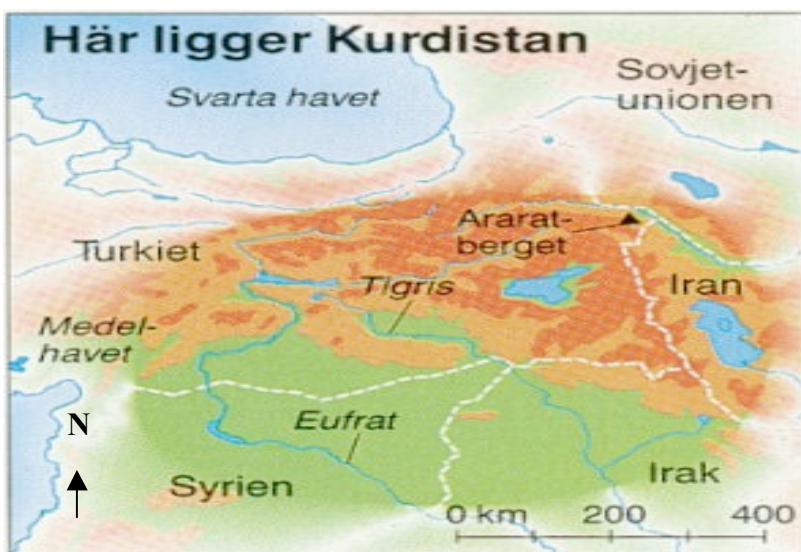

Fig. 1 Karta över Kurdistan (Rojnu hemsida)

Fram till februari 2006 var det fortfarande förbjudet för kurderna att använda sitt språk i Turkiet i offentliga sammanhang. I mars 2006 tillät Turkiet de lokala tv-kanalerna att sända program på kurdiska, detta i endast 45 minuter om dagen. Regeringen har dock förbjudit sändning av barnprogram och tecknad film på kurdiska samt utbildningsprogram i det kurdiska språket. Vidare måste alla kurdiska program som sänds i turkisk television ha turkisk text (Free Encyclopedia hemsida 2).

Fig. 2 Karta över Sameland (Norrbottenfjällens hemsida).

Den samiska frågan har de senaste åren i Sverige handlat om konflikten kring renskötsel och bete på privata marker. Sápmi är det samiska bosättningsområdet i norra Skandinavien. Idag når det över fyra nationalstater (Fig. 2) Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Inom området bor mellan 60 000 och 100 000 samer. I Sverige bor det omkring 20 000 samer. Samerna är i likhet med kurderna en minoritetsgrupp i ett geografiskt område

med lång kontinuitet som också upplevt förtryck och diskriminering av bl.a. den svenska staten. Trots det har samernas situation i Sverige varit betydligt bättre i förhållande till kurdernas i Turkiet. Argumenten för mitt val av samerna som andra exempel i diskussionen kring arkeologisk identitet är:

1. Samerna utgör Sveriges största minoritetsgrupp som länge förtryckts av svenska staten politiskt, juridiskt, kulturellt och etniskt.
2. Sydsamerna har en lång historisk kontinuitet i Härjedalen, något som nyligen påvisats i de nya arkeologiska studierna bedrivna av bl.a. Zachrisson (Zachrisson 2004).
3. Som ett nomadiserande folk är det extra intressant att se hur samerna kan förhålla sig till arkeologisk identitet.

Jag har valt att utgå från kritisk teori och den postkoloniala teorin. Kritisk teori kännetecknas av en tolkande ansats kombinerad med ett utpräglat intresse för kritiskt ifrågasättande av den realiserade sociala verkligheten (Alvesson & Sköldbberg 2004:176). Den kritiska teorin vill väcka medvetenhet om sociala fenomenens politiska karaktär och utveckla forskarens förmåga till kritisk reflektion av de verkligheter som tas för givna (Alvesson & Sköldbberg 2004:177). Kritisk teori är en samhällsvetenskaplig tradition som utgår från Frankfurtskolan som bildades i slutet av 1920-talet. Man tillbakavisade traditionella vetenskapsuppfattningar, kritiserade positivismen, som trodde på att data kunde analyseras objektivt, och sökte utveckla sociala teorier som var filosofiskt informerade och praktiskt betydelsefulla. Inom Frankfurtskolan uppfattades sociala fenomen inte som givna, naturliga och ofrånkomliga utan som mer eller mindre historiskt avgränsade och förändringsbara (Alvesson & Sköldbberg 2004).

Den postkoloniala teorin som litteraturvetenskaplig teori har ett kritisk närmande och behandlar litteratur som skrivits i länder som en gång varit eller ännu är koloniserade. Teorin blev en del av ett kritiskt ifrågasättande under slutet av 1970-talet då Edward Said, professor i komparativ litteratur och kulturkritik, skrev boken *Orientalism* (Said

1978). Postkolonialism behandlar många ämnen i samhällen som varit koloniserade, några är t.ex.:

- Grupper skapande av nationell identitet i samband med kolonialstyre
- Hur författare från koloniserade länder försöker uttrycka och även fira sina kulturella identiteter
- Hur kunskap om koloniserade folk har gynnat kolonisatörers intressen och hur kunskap om underordnade folk skapas och används
- Hur litteraturen används av koloniala makter för att legitimera kolonialism, detta genom att bevara bilden av kolonisatörerna som överlägsna de *andra* (Free Encyclopedia hemsida 1).

3. Frågeställningar

Frågeställningarna som jag utgår ifrån är:

- Vad innebär arkeologisk identitet i nutid?
- Skulle kurderna och samerna kunna tala om arkeologisk identitet (eftersom de inte gör det i dagsläget) trots bristen på ett eget land, och hur förhåller sig arkeologisk identitet till det arkeologiska materialet?

Genom att försöka identifiera vad en arkeologisk identitet innebär, vill jag påpeka det ännu existerande behovet hos människor av att skapa sig en identitet och därmed skilja sig från mängden trots globaliseringen och multikulturalismens närvaro. Jag menar att etniska folkgrupper medvetet bygger upp identitet genom att referera till gemensam förhistoria, historisk kontinuitet, kultur, tradition, språk, religion etc.

Arkeologi har varit och är än idag en viktig, om inte en central, hörnsten i skapandet av nationalism världen över. När nationalismen väcker känslan och sökandet efter en genuin gemenskap hos många folkgrupper kommer arkeologin automatiskt in i bilden. För det är genom det förflutna som många nuvarande folkgrupper söker sitt ursprung. Att nationalismen fungerade som en drivkraft för arkeologerna att studera en nations förhistoria och kulturella utveckling var ett vanligt mönster i början av 1800-talet. Men

idag tycks det motsatta råda, d.v.s. att arkeologin har blivit en drivkraft för uppväckandet av nationalismen och anspråkgörandet på bl.a. kulturarv tillhörande andra nationer. Mer om nationalism och arkeologi i kapitel 7.3.

Det finns inget entydigt svar på vad identitet är egentligen men det finns flera aspekter av vad identitet kan baseras på. Några av dessa kan vara sociala, politiska, religiösa, individuella, kollektiva, köns- och åldersbaserade och, menar jag, även arkeologiskt baserade.

3.1 Uppsatsens struktur

Uppsatsen är uppdelad i två delar. I den första delen (kapitel 4-7) redogör jag för hur begrepp som identitet och kultur har definierats och definieras inom arkeologi och socialantropologi för att längre fram introducera det nya begreppet arkeologisk identitet. I den första delen presenterar och beskriver jag även det kurdiska exemplet och problematiken kring dammbygge i Sydöstra Turkiet som leder till förstörelse av tusentals år gamla monument. I det samiska exemplet i Härjedalen i Mellansverige beskriver jag problematiken kring varför samerna förnekas rätten att bedriva renskötsel och tvisten mellan privata markägare och samiska renskötare.

I kapitel 4 tar jag upp forskningshistoriken kring hur begrepp som etnicitet och identitet har använts och fortfarande används av bl.a. socialantropologer och arkeologer, men även hur arkeologi som vetenskap inte är neutral utan subjektiv och politiskt laddad. Med postkolonial teori vill jag framhäva hur historieskrivningen utifrån ett västerländskt perspektiv gör skillnad mellan *vi* (västvärlden) och de *andra* där andra, icke västerländska, kulturer oftast klassas som mindre värda. I kapitel 5 tar jag upp det kurdiska respektive samiska exemplet med en kritisk utgångspunkt i hur kulturarv i form av framför allt fysiska lämningar förstörs p.g.a. ekonomiska intressen som t.ex. dammbygge i sydöstra Turkiet eller skogsbruk i Mellansverige samt bakgrunden till hur begreppet arkeologisk identitet utkristalliserades. Kapitel 6 behandlar de olika monumenten i staden Hasankeyf i sydöstra Turkiet och samiska fornlämningar i Härjedalen i Mellansverige

Uppsatsens andra del (kapitel 8-12) består av en analys av den kurdiska och samiska frågan i Turkiet respektive Sverige i kapitel 8, diskussion, slutsats och sammanfattning. I kapitel 9 argumenterar jag för varför kurderna och samerna i likhet med andra

folkgrupper har en rätt och möjlighet att tala om en arkeologisk identitet. I kapitel 10 diskuterar jag vidare likheter och olikheter utifrån de kurdiska och samiska exemplen med koppling till begreppet arkeologisk identitet men tar även i beaktande hur nomadiserande folk förhåller sig till arkeologisk identitet.

4. Forskningshistorik

Arkeologisk identitet är inte ett självklart begrepp och behöver därför definieras och förklaras. I kapitel 7 om olika begrepp, kommer jag mer ingående presentera begreppet och att förklara vad arkeologisk identitet kan innebära, men redan här vill jag ytligt presentera vilka områden begreppet kan beröra.

Den arkeologiska identiteten hänger starkt ihop med en folkgrupps kulturella, historiska och etniska identitet men även landets kulturhistoria och kulturarv. I ett kollektivt identitetssökande i brist på ett land är det förflutna mycket centralt, ett förflutet som genom kulturarv och kulturhistoria i form av t.ex. monument, fornlämningar, arkitektur och även platser i landskapet, oftast förknippade med olika kulturers mytologi och trosföreställningar, formar gruppens identitet, en arkeologisk identitet.

Jag vill argumentera för att om man kan tala om etnisk och kulturell identitet i nutid, så kan man även tala om en arkeologisk identitet. Om arkeologi handlar om/är kulturhistoria, så kan varje nation och/eller folkgrupp tala om sin arkeologiska identitet. Och detta gäller såväl för etablerade bofasta nationer minoritetsgrupper nomadiserande folk.

Arkeologen Stig Welinder skriver i inledningen till antologin *Etnicitet eller kultur* 1998 att orden *etnicitet*, *identitet*, *kultur* och *nation* inte betyder samma sak, men ändå gör de delvis det. Han menar att identitet i likhet med de ovannämnda begreppen innebär gruppering av människor efter olika kriterier i olika samhällen under olika perioder. Det gemensamma för dessa begrepp är att de är socialt och samhällsligt konstruerade (Welinder 1998:3).

Faktum är att det inte går att diskutera ämnen som kultur, etnicitet eller nation utan att nämna identitet. Identitet är en inbakad faktor som en del av ett mycket större globalt system.

Friedman menar att identitetsfrågan, som allt oftare behandlas inom socialantropologi, är en del av identitetens moderna hierarkiska strukturminskning, en del av hegemonins nedgång (Friedman 1994:737). Med hegemonins nedgång menar han västvärldens maktminskning och decentralisering men kulturens och traditionens blomstring. Friedman betonar att driften att utkristallisera en (kollektiv) identitet på global nivå är en effekt av en kris i världssystemet, en kris som innebär nedgång för moderniteten och polariseringen av identiteter i systemets centrum i kombination med en form av kulturell renässans (Friedman 1994:739).

Etnicitet, kulturell identitet, nationalism och politik är några av de aktuella ämnesområdena inom arkeologi som på ett direkt sätt påverkar studiet av det förflutna (Kane 2003). Arkeologen Ian Hodder säger att tolkning av det arkeologiska materialet börjar i det ögonblick man sätter skärseven i marken för att gräva. Med detta menar han att en arkeologisk undersökning inte enbart handlar om empirisk beskrivning av fynd, utan att det är en tolkningsprocess där politik är inblandad i högsta grad (Hodder 2003:145).

Arkeologi som vetenskap är inte neutral, den är subjektiv. Alla tolkningar som görs vid arkeologiska undersökningar är ju i första hand gjorda av arkeologer. Man måste alltså ständigt ställa frågan: med vilka syften bedrivs en arkeologisk utgrävning? Vilka är de bakomliggande skälen? Ekonomiska, politiska, sociala, nationella? Studiet av det förflutna kan gynna ett samhälle eller en kultur men kan också leda till konflikter. Konflikterna kan vara av lokal eller global karaktär. På en lokal nivå kan det handla om olika folkgrupper som försöker legitimera sin version av det arkeologiska materialets tolkning som den mest korrekta. På en global nivå kan det handla om ett lands försök att utnyttja arkeologin i politiska syften. Ett exempel är Italiens ockupation av Albanien 1939 under ledning av Mussolinis fascistregim, där Italien försökte legitimera Albaniens tillhörighet till Italien genom att utgå från funna arkeologiska material som bevis på romerskt ursprung och kontinuitet i Albanien (Gilkes 2003:46). Arkeologin

blev alltså ett medel för Italien att politiskt och ekonomiskt styra landet Albanien. Susan Kane (2003) skriver att sökandet efter rötter är en process som kan ha specifika lokala, privata eller universella effekter. Denna process kan i sin tur användas för att särskilja kollektivet eller individen från resten, speciellt när ekonomiska eller politiska kriser råder (Kane 2003:3).

Medan det finns vissa samhällen som fingerar sin egen kulturhistoria menar arkeologen Yannis Hamilakis att det även finns de som väljer bort en del av det arkeologiska materialet för att skapa sig en kulturhistoria som gynnar och överrensstämmer med deras världsbild (Hamilakis 2003:59ff.). Arkeologen Frank McManamon ställer en mycket intressant fråga i fokus om vem som äger rätten till det förflutna. Är det de som varit där först? I så fall, vilka anses vara ursprungsbefolkningen? Han analyserar historien om vilka som gjorde anspråk på användningen av materiella fynd i Amerika under 1800- och 1900-talen och hur dessa ämnen utgör ett underlag för moderna lagar idag som t.ex. *U.S. Antiquities Act* (McManamon 1999).

Arkeologi har utnyttjats och utnyttjas fortfarande politiskt för att legitimera ett lands kulturhistoria. Arkeologiska expeditioner har i dessa fall setts som tillfällen för vissa länder att sätta sin prägel på ett annat land och utnyttja det landets kulturella historia för sin egen vinning. Lynn Meskell (2003), professor i antropologi, kritiserar denna legitimering av kulturhistoria i sin artikel *Pharaonic Legacies: Postcolonialism, Heritage and Hyperreality*, om hur västerländska forskares och arkeologers arbete i Egypten anses vara mer knutet till det forntida faraoniska Egypten än till det moderna Egypten (Meskell 2003:150). Vad man måste ta i beaktande som arkeolog är att arkeologers arbeten ofta sker i miljöer där hänsyn till sociala, politiska, religiösa och kulturella faktorer måste tas. Konflikter kan kännas oundvikliga i den arkeologiska arbetsmiljön men en möjlighet till riskminskning finns alltid.

1977 bekräftade den svenska riksdagen samerna som ett ursprungsfolk i Sverige och att de som sådant intar en särställning (Stockholm stad kulturförvaltningens hemsida). Det var först under 1980-talet som arkeologer i Norge erkände en samisk etnicitet och även började fördjupa sig i forskningen om samisk förhistoria (Zachrisson 1997). I samband

med debattinledningen om samisk kulturell identitet och etnicitet på 1980-talet i Norge, hamnade även arkeologi som ämne i diskussionen om hur arkeologiska forskningsresultat används i politisk kamp för och emot samiska rättigheter (i Zachrisson 1997:19).

4.1 Postkolonial teori/postkolonialism

Med detta avsnitt vill jag betona hur andra- och tredjevärdens akademiska värld i allmänhet inte tas på lika stor allvar som västvärldens. Detta sammanfattas enklast under den postkoloniala teorin, d.v.s. tiden efter kolonialismen.

Det övergripande temat i denna uppsats är i grund och botten starkt relaterat till den postkoloniala teorin. Men vad är den postkoloniala teorin? Jo, den bygger på en historieskrivning utifrån ett västerländskt etnocentriskt perspektiv där skillnaden mellan *vi* och de *andra* görs tydligt (Free Encyclopedia hemsida 1; Svanberg 2003:27). Den postkoloniala tiden syftar på tiden som kommer efter kolonialismen. Kolonialismen kan definieras som erövring av och kontroll över andra människors land och tillgångar (Loomba 2005:24). På 1930-talet hade 84,6 procent av jordens yta vid något tillfälle legat under kolonial kontroll. Vid sidan om kolonialmakternas erövring av många delar av världen framställde kolonialisterna de koloniserade folken som underlägsna *raser* och *kulturer* (Kamali 2005:9). Den danska forskaren C. J. Thomsen blev i början av 1800-talet känd för sitt treperiodssystem där han delade in forntiden i tre perioder sten-, brons- och järnålder. Men fröet till denna tanke odlades redan år 52 e.Kr. av en kinesisk historiker, Yuan K'ang, som aldrig fick något erkännande av sitt arbete i västvärlden (Bandaranayake 1977:36). Arkeologen Senake Bandaranayake skriver i sin bok *Arkeologi och Imperialism* 1977 att den koloniala exploateringen av tredje världens antikviteter har ett rasistiskt argument. Argumentet gick ut på att folken i dessa länder inte kunde skydda sina monument och konstverk, det var istället europeiska och amerikanska arkeologer samt samlare och museimän med vetenskaplig omtanke om mänsklighetens kulturarv och som var tillräckligt kulturellt och metodiskt avancerade för att kunna genomföra den historiska uppgiften att bevara dem (Bandaranayake 1977:41).

Edward Saids bok *Orientalism* som kom ut 1978 markerade en startpunkt för den postkoloniala teorin. Det var först efter den boken som benämningen *orienten* fick en negativ laddning då Said menade att användningen av *orienten* utifrån ett västerländskt perspektiv syftade på ett rasistiskt och kulturellt förtyck av den icke-västerländska civilisationen (Said 1978).

Said menar att västerländska författare och vetenskapsmän konstruerade en exotisk och sensuell Mellanösternbild, *orienten*, i sina texter, en beskrivning som minimerade områdets relevans historiskt och kulturellt. Men eftersom dessa exotiska och sensuella beskrivningar gjordes av och för och rika intressen i västvärlden blev de allmänt accepterade i västvärlden (Said 1978).

Masoud Kamali, professor i socialt arbete och ansvarig för den svenska statens utredning om makt, integration och strukturell diskriminering vid Uppsala universitet, menar att den koloniala eran inte passerat utan fortfarande existerar. Han skriver i förordet i Loombas bok att det koloniala korståget inte bara tillhör historien utan måste ses som en del av dagens sociopolitiska karta som fortfarande ritas och modifieras av stormakterna t.ex. USA (Kamali 2005:10ff.). Han menar att det koloniala arvet lever vidare idag men i nya skepnader, de *andra* som tidigare varit i periferin befinner sig i centrum idag. Ett sätt att se på detta är immigranternas placering i vissa bostadsområden som för övrigt stigmatiserats. Vidare menar Kamali att historieböckerna skildrar västerlandets historia och bekräftar västerlandets överlägsenhet över resten av världen (Kamali 2005:12; Izady 1996).

Det har gjorts försök att definiera postkolonial teori på ett enhetligt sätt, men kritiken från en del författare har varit hård (Free Encyclopedia hemsida 1). En del menar att den är ett uttryck för en politisering av den akademiska världen i allmänhet och av de humanistiska ämnena i synnerhet. Anklagelsen att postkoloniala studier förorenar en universitetsvärld som borde ha till uppgift att skydda den västerländska kulturen, är en följd av hur postkoloniala studier lyckats att synliggöra den europeiska imperialismens historia och arv (Loomba 2005:15). Imperialismen här syftar på det västerländska finanskapital som flyttades ut till icke-industriella länder i världen, som till skillnad från

västvärlden inte hade något finanskapital men mycket arbetskraft, och som ledde till kontroll och dominans av de icke-industrialiserade länderna (Loomba 2005:26).

Termen postkolonial teori har vanligen använts i den kulturella sfären, särskilt inom identitetspolitik och litterära studier av författare från länder som tidigare varit koloniserade. Därför är det vanligast att tala om postkoloniala studier som en gren av postmodern litteratur och som behandlar den politiska och kulturella självständigheten hos folk som varit underordnade de koloniala makterna (Free Encyclopedia hemsida 1).

Etnicitet, kulturell identitet, nationalism och politik påverkar alltså studiet av det förflutna. Arkeologi som vetenskap är inte neutral, den har alltid behandlat dessa studieområden och gör det än. Medan Friedman menar att identitetsfrågan idag är en del av identitetens moderna hierarkiska strukturminskning menar Welinder att identitet innebär gruppering av människor efter olika kriterier i olika samhällen under olika perioder.

5. Med kritiska glasögon

I detta kapitel redogör jag för källkritiken kring kurdernas och samernas exempel samt begreppet arkeologisk identitet.

Kurderna är en sedan länge förtryckt folkgrupp som har nekats allt ifrån rätten att använda sitt språk i tal och skrift (i den turkiska delen) till ett eget land (Fig.1) i områdena Irak, Syrien, Iran och Turkiet. Samerna har också stött på diskriminering genom historien från bland annat den svenska staten.

Det är en bitter verklighet att kulturella och historiska arv förstörs av stater som prioriterar landets ekonomiska och politiska utveckling. Ett sådant aktuellt exempel är byggandet av Ilisudammen i den kurdiska delen av Turkiet. Trots att ett team arkeologer från bl.a. Irland tillkallats för att göra en snabb undersökning av de 10 000 år gamla lämningarna, lär resterande spår efter många kulturer dränkas av dammen, detta framförallt p.g.a. tidsbrist. När staten påskyndar ett sådant projekt har inte arkeologerna något annat val än att utföra en hastig och ytlig undersökning av området i fråga. Detta

har, tragiskt nog, lett till plundring av arkeologiska områden med argument att allt kommer att hamna under vatten ändå (Izady 1996; Kurdistanica hemsida).

I det kurdiska exemplet har jag begränsat mig till några monument i staden Hasankeyf i sydöstra Turkiet som t.ex. moskéer, minaret, ett mausoleum och resterna artukidisk bro från 1100-talet. Det har tyvärr inte skrivits någon fullständig rapport som registrerat de arkeologiska lämningarna i staden. Det har i och för sig skrivits två rapporter tidigare, men ingen av dem har varit fullständiga eller uppnått en internationell standard. Dessvärre kommer inte heller arkeologerna att hinna med att skriva någon rapport då många arkeologiska områden i staden fortfarande inte är undersökta (Fact Finding Mission Report 2005; Environmental Impact Assessment Report 2005).

I det samiska exemplet har jag utgått från några av Härjedalens fornlämningar och fornminnesplatser, bl.a. Vivallenboplatsen med dess 21 gravar. Enligt arkeologen Inger Zachrisson finns det vissa kriterier som utmärker den samiska kulturtillhörigheten och som hon utgår ifrån för att bevisa att det finns samisk kontinuitet i Härjedalen. Kriterierna hon utgår ifrån är bl.a. bostadsformer, härdar, rituella bruk och smycken (Zachrisson 1997).

Mehrdad Izady, historiker och professor i kurdiska språket, ställer sig kritisk till alla dammbyggen i de kurdiska delarna av Irak och Syrien med argumenten att det inte gynnar kurderna utan snarare bidrar till förstörelsen av deras kulturhistoria och arv (Izady 1996). Arkeologen Maggie Ronayne (vid Galwayuniversitetet i Irland) har jobbat med olika projekt och kampanjer relaterade till olika samhällen och kulturer som påverkas av utvecklingsprojekten och andra globaliseringsaspekter. Hon har varit en ledande person i kampen att göra kvinnors röster hörda i bl.a. Hasankeyf i sydöstra Turkiet/nordvästra Kurdistan. Hon var en av de två främsta brittiskt utsedda rådgivarna angående kulturarvsfrågor i Ilisu (Nuigalway hemsida 4 dec 2006).

Izady verkar betona den postkoloniala teorin då han säger att världen inte längre nöjer sig med generella och kollektiva beskrivningar av historia utan snarare är i behov av en mer ämnesmässigt indelad historiebeteckning. De som inte lyckas med det blir

historiskt marginaliserade genom att deras kultur förklaras vara primitiv och de förnekas rätten till ett eget land (Izady 1996).

Thus ranked inferior, the heritage of any such people is exhibited in natural history museums not art or archaeology museums. (---)Their claim to self governance is similarly discounted in favor of the "enlightening" patronage of an imperial sovereign or annexation to an existing "orderly" modern state as hedge against "instability." Rank-speculation born to ignorance of the speculator has condemned many illustrious culture of past to marginality, not just that of the Kurds. The brilliant civilization of Meso-America is still struggling to shed its image of "primitiveness." The Mayans and Inkas, like the Kurds lack well-paid academic lobbyists and advocates to fend for their rich cultural legacy.

Izady 1996

När ett folk saknar ett eget land finns det många faktorer som begränsar deras kapacitet, en sådan faktor kan vara rent ekonomiskt baserad. Eftersom finansiella belöningar blir ytterst begränsade har det i kurdernas fall bidragit till att deras historia återberättas av andra- och tredjehands västerländska historiker, antropologer och samhällsforskare. Detta har följaktligen lett till felaktiga beskrivningar av kurdernas historia (Izady 1996). I samernas fall har bristen på en egen skriftlig tradition i kombination med bristen på eget land inneburit etniska konflikter i de länder där samerna lever idag. Utan några historiskt tillförlitliga källor står samerna, just i Härjedalen, inför en mycket svår uppgift i att bevisa sin historiska kontinuitet i området.

5.1 Arkeologisk identitet - ett nytt begrepp

Jag har inte stött på begreppet arkeologisk identitet i någon arkeologisk litteratur som jag läst hittills och har därför inte haft någon direkt relaterad litteratur att utgå ifrån för att förstärka min definition. Därför har jag använt mig mycket av socialantropologisk litteratur då jag använder och refererar till begrepp som *etnicitet*, *kultur* och *kulturell identitet*.

Trots att tyngdpunkten i begreppet arkeologisk identitet ligger på det arkeologiska, är det också viktigt att definiera ordet *identitet* eftersom det i sig har flera kulturella, sociala och biologiska aspekter. I begreppet arkeologisk identitet syftar identitet på en medveten kollektiv kulturell och etnisk identifikation.

När jag talar om en kurdisk arkeologisk identitet är jag medveten om att det måste finnas belägg för ett behov av en sådan identitet. Men det innebär också en mycket bredare och djupgående studie samt en noggrann historisk och politisk granskning av kurdernas situation i nutid. Det jag kan göra här är att tydliggöra kurdernas missnöje med dammbygget samt hur befolkningen i Hasankeyf anser staden vara kurdisk, på så sätt kommer den kollektiva medvetna kulturella och etniska identifikationen till uttryck.

Jag menar inte att kurderna och samerna medvetet söker just *en arkeologisk* identitet, det jag menar är att kurdernas försvar av sin etniska identitet och samernas försök att påvisa sin etniska kontinuitet i de respektive områden/länder de lever i kan sammanfattas i begreppet arkeologisk identitet.

Begreppet utkristalliserades hos mig då jag upptäckte bristen på och ibland även den totala frånvaron av generell kurdisk arkeologi i västerländsk arkeologisk litteratur som behandlar Mellanösterns arkeologi. Trots att Kurdistan utgör ett mycket viktigt område för studiet av människans utveckling från jägare och samlare till bonde, förbigås tyngdpunkten på kurdisk arkeologi. Det har hänt och händer fortfarande att när indikationer på nya kulturer påträffas i Kurdistan tillskrivs de inte kurdisk kultur utan klassas som okänd(a) kultur(er), men när fynd görs i andra områden som t.ex. Mesopotamien, Egypten eller Grekland tillskrivs fynden automatiskt dessa kulturer tills motsatsen bevisats (Izady 1992). Detta har även den samiska kulturen utstått då tidigare tendenser har klassificerat allt i Mellanskandinavien som nordiskt, om det inte ansågs tydligt samiskt. Argument mot samisk kontinuitet blir på så vis detsamma som argument för nordisk kontinuitet (Zachrisson 2003:12).

Jag tycker det är intressant i sammanhanget att betrakta den nordiska kultur som inte behövt definieras, eftersom det är majoritetens kultur, medan den samiska som en minoritet alltid varit i behov av det. I denna omständighet finns en parallell mellan den kurdiska och den samiska situationen, även om mycket andra faktorer skiljer.

Det aktuella ämnet om rätten till ett eget land och definieringen av en nations identitet eller etnicitet är även närvarande i Sverige, samerna utgör ett sådant exempel. Samerna, som bebod ett område från norra Norge, över norra Sverige till Finland och Ryssland

(Fig. 2), betraktades tidigare inte som ursprungsbefolkning av svenska arkeologer. In på 1980-talet beskrevs Sveriges förhistoria och historia homogent (Zachrisson 2004).

Den samiska befolkningen var under hela 1900-talet underordnad den svenska befolkningen och den svenska staten. Från och med mitten av 1800-talet och fram till 1900-talet tvingades det samiska samhället allt mer upp mot fjälltrakterna (Werbart 2002:133). Sedan 1993 har samerna en egen statlig institution med folkvalda organ vilket bidrar till att stärka den samiska identiteten (Free Encyclopedia hemsida 3). I vart och ett av de nordiska länderna finns idag samiska parlament, som ska öka samisk medverkan och inflytande i den demokratiska processen (Norrbottensfjäll hemsida).

Ett par ytterligare exempel på minoriteter, som dock inte ingår i min studie, är hawaiianerna i stilla havet och indianerna i Nord- och Sydamerika.

Hawaiianerna utgör ett annorlunda exempel på hur en före detta koloniserad nation söker finna, eller rättare sagt etablera, sin kulturella identitet i nutid. Den hawaiianska rörelsen startade i början av 1970-talet som ett motstånd mot ett ökat byggande av turistorter som utfärdades av staten på marker som ägdes av lokalbefolkningen. Ockupationen av mark fortsatte under hela 1980-talet. Därför kom den hawaiianska motståndsrörelsens tonvikt att läggas vid befolkningens erkännande av en inhemsk identitet genom att motstå det moderna amerikanska samhället, särskilt kristendomen, och börja återuppliva de forna hawaiianska templen och praktiserandet av den inhemska hawaiianska religionen (Friedman 1992).

Den europeiska koloniseringen av den amerikanska kontinenten påverkade indianernas liv och kultur till mycket stor del. Från 1400-talet och fram till 1800-talet minskade ursprungsbefolkningens antal p.g.a. sjukdomar som européerna spred, i krig mot olika europeiska grupper och genom slaveri. En del indianstammar som t.ex. *Arawake*, som var den första ursprungsbefolkningen som mötte Columbus, försvann helt år 1650, detta till följd av bl.a. sjukdomar och slaveri (Free Encyclopedia hemsida 1).

6. Beskrivning av det kurdiska respektive samiska exemplet

I detta kapitel har jag valt att redogöra för några av de monument som riskerar att läggas under vatten i staden Hasankeyf i samband med ett dammbygge i staden Ilisu i

Batmanprovinsen i sydöstra Turkiet (Fig. 3). I exemplet med samerna har jag utgått från ett antal fornlämningar och fornminnesplatser i Härjedalen, bl.a. Vivallebopplatsen. Enligt studiet Zachrisson gjort på Vivalleb sedan 1970-talet anser hon att en samisk kulturtillhörighet kunna identifieras i mellersta Skandinavien för perioden 0-1300 e.Kr. bl.a. utifrån bostadsform, smycken och rituella bruk, dock kommer jag inte att lägga någon större betoning på smycken här.

6.1 Kurderna och monumenten i Hasankeyf

Ilisudammprojektet i sydöstra Turkiet ingår i det stora GAP-projektet (Güneydogu Andadolu Projsei), den turkiska förkortningen av Sydöstra Anatolien-Projektet, som innefattar bygget av 22 dammar. Det direkt utsatta området är den 12 000 år gamla historiska staden Hasankeyf i provinsen Batman i sydöstra Turkiet (Fig. 3).

I samband med dammbygget kommer ca 200 arkeologiskt intressanta områden att drabbas (Ahunbay 2006:1). Hundratals områden med arkeologiska lämningar ligger redan under vatten, många av dem är inte undersökta. Hasankeyf är inte den första eller enda staden med omfattande arkeologiska lämningar som drabbats av GAP-projektets dammar.

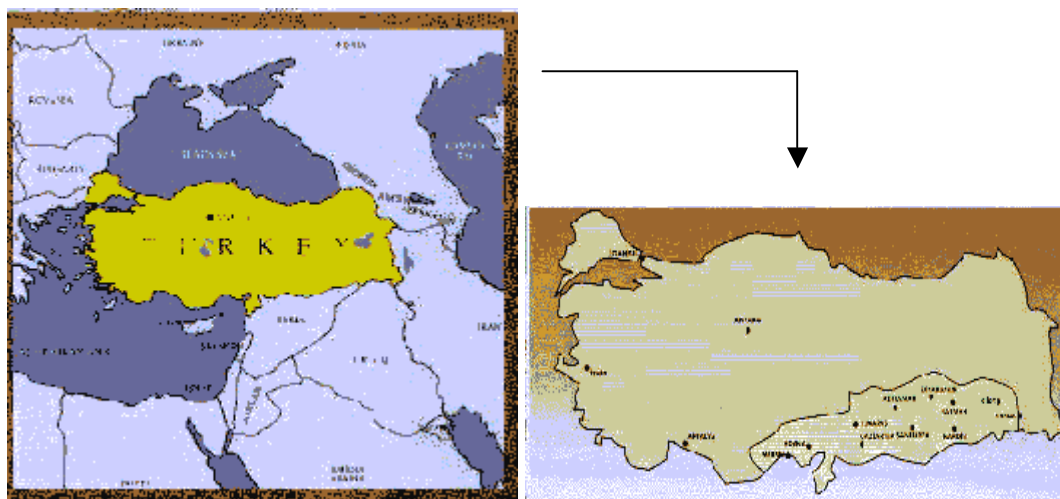

Fig. 3 Geografiska området som omfattar GAP-projektet i sydöstra Turkiet (Adiyamanli hemsida).

Staden Samsat (Fig. 27), sydöst om Adiyaman och väst om Urfa, nära floden Eufkrat, hade under romarväldet en folkmängd på 50 000 invånare och har dessutom sina rötter långt tillbaka i neolitikum 8 500-5 000 f.Kr. Ett sådant omfattande arkeologiskt område

kräver flera års noggranna undersökningar, men området översvämmades området av dammvatten redan i slutet av 1980-talet (Fitzgerald 1995).

Hasankeyf har kvar sina spår långt i tiden ända tillbaka till neolitikum för 9 000 år sedan, då människor började bosätta sig och odla. Dock finns det inga belegg för när och av vem staden grundades. 1978 förklarades Hasankeyf vara ”klass 1” som arkeologisk plats och blev beskyddad av det turkiska kulturministeriet (Gardner 2006:5-6).

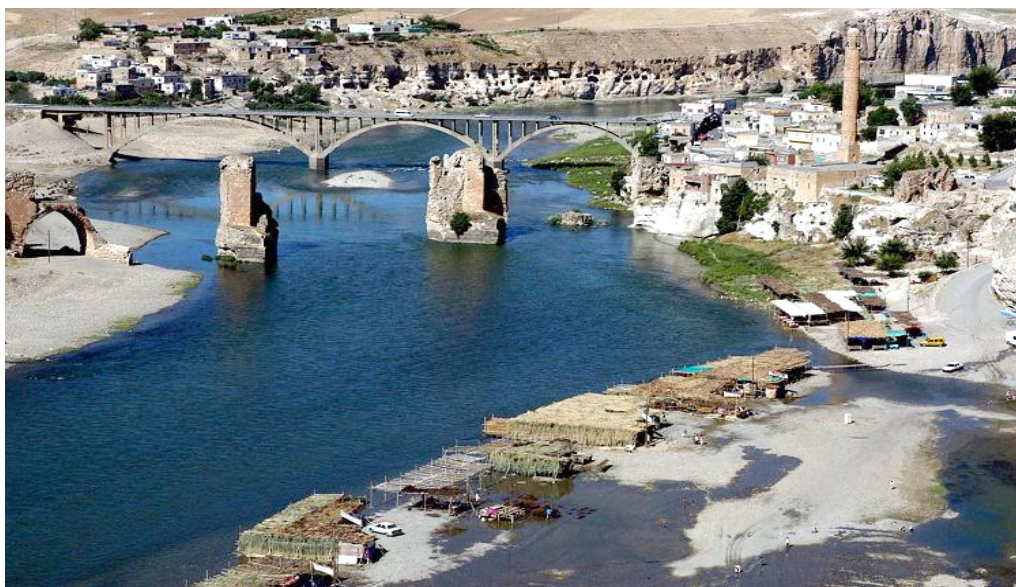

Fig. 4 Hasankeyf, området som direkt drabbas av Ilisudammens vattenmassor (Spiegel Online International hemsida).

Staden har även bevittnat många världens närvaro och ledning genom historien som t.ex. assyrierna, perserna, romerna, abbasiderna, byzantierna samt seljukerna. Spåren de lämnade efter sig syns tydligt än idag i form av ruiner efter de olika monument som byggts under respektive härskarvälde och som idag utgör en del av kurdernas kulturarv.

Hasankeyfs strategiska läge gjorde staden till ett ekonomiskt centrum och sedan medeltiden har den varit ett pilgrimsmål för flera tusen muslimer, då Imam Abdullahs grav från 1300-talet finns där (Abdullah var profeten Muhammeds kusin). Före detta grävledare Dr. M. Olus Arik har nyligen beskrivit Hasankeyf som ett av medeltidens viktigaste kommersiella och kulturella centra (Ahunbay 2006:1).

Staden Hasankeyf delas grovt i två delar, en övre (Fig. 5) och en nedre del längs Tigrisflodens södra strandlutning. I den övre delen av staden befinner sig citadellet, placerat på och runt stadens högsta bergklippa. Klippan består av kalk och befinner sig 100 meter ovanför Tigrisfloden (Middleeastinfo hemsida).

Fig. 5 Övre delen av staden Hasankeyf, citadellet. (Hasankeyfim hemsida)

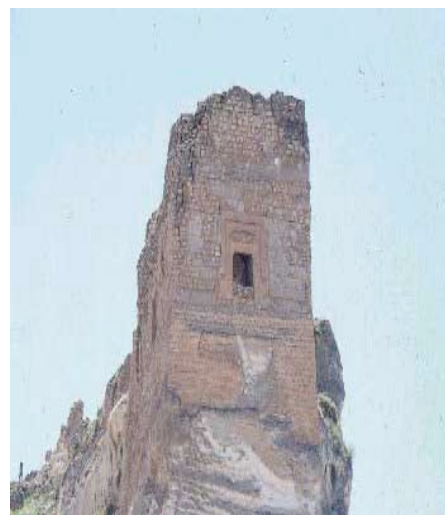

Fig. 6 Resterna av det akkoyunluiska palatset (Hasankeyfim hemsida).

Nordost om citadellet finns ruinerna efter ett mindre palats (Fig. 6) från Akkoyunludynastin som styrde staden en kortare tid under 1400-talet. Ayyubiderna, som var en muslimsk dynasti grundad av den kurdiska generalen Salah al Din Ayyubi, kom däremot att bygga en hel del monument i stadens nedre del, framför allt moskéer, som gjorde Hasankeyf till ett islamiskt centrum. Ayyubiderna styrde Hasankeyf 1232-1462 e.Kr. (Free Encyclopedia hemsida 6).

1325 byggde ayyubiderna *Ulu*moskén ovanpå resterna av en kyrka. Vidare kan man se resterna av det stora palatset (Fig. 7) som byggdes av artukiderna norr om citadellet. Palatset täcker ett område på 2 350 m². Det har inte hittats några inskriptioner på palatsets ruiner men av ruinerna att döma hade palatset en komplex grundplan. Resterna av ett prismaformat torn är fortfarande synligt.

Hasankeyf var i över 100 år, från 1101 till 1231 e.Kr., huvudstad för den turkmeniska Artukiddynastin, som för övrigt styrde östra Anatolien och norra Irak under 1100- och 1200-talet (Turkeyvision hemsida).

Fig. 7 Resterna av det stora artukidiska palatset från 1100-1200-talet (Hasankeyfim hemsida)

Fig. 8 En av de 3 ingångsportarna till Citadellet (Turkeyvision hemsida).

Den tornliknande byggnaden (Fig. 8) utgör en av de 3 ursprungliga portgångar kring citadellet som nås via en stentrappa. Det finns även en zickzackformad trappa (Fig. 9) uthuggen i klippans sida som leder direkt till citadellet. Citadellet användes tidigare som boplatz åt stadens invånare, idag finns hundratals husruiner kvar att se i stadens övre del.

Den nedre delen av staden rymmer de senaste 500 årens bosättningar samt monumenten från den ayyubidiska tiden, detta inklusive en marknad som fortfarande används idag. I klipporna runt omkring finns tiotusentals urkarvade boningsgrottor (Fig. 12 och 13) som än idag bebos av människor. Fram till 1970 bodde majoriteten av stadens invånare i dessa grottor, men de kom senare att flytta längre ner nedanför citadellet nära floden. En del av dessa grottor sägs även tillhöra Armeniens historia (Ronayne 2005:83).

Fig. 9 Till höger ser man den zickzackformade trappan som leder direkt upp till citadellet. (Photo Database hemsida).

Medeltidsstadens förorter befann sig i den nedre delen av Hasankeyf där även monument som t.ex. resterna av den ayyubidiska sultan Suleymans moskéminaret (Fig. 10) från 1356 finns och även El Riz-kmoskén som också byggdes av Suleyman 1409 samt Zeynelbeymausoleet, en *medrese* (islamisk religiös skola) och en *han* som var en viloplats för resenärer längst sidenvägen, samtliga lämningar är daterade till mellan 1200- och 1500-talen (Ronayne 2005:83).

Zeynelbeymausoleet, som befinner sig på andra sidan, d.v.s. den östra sidan av floden Tigris, har fått sitt namn efter kung Uzun Hasans son från Akkoyunludynastin som styrde staden en kort period under 1400-talet. Det cylindriskt formade mausoleet är unikt i sitt slag i Anatolien, då det i utsmyckning reflekterar den typiska klassiska stilen från centrala Asien t.ex. Azerbajjan och Uzbekistan från mitten av 1300-talet (www.gap.gov.tr/English/Ggbilgi/batman.html). Mausoleets yttervägg är dekorerad med turkosa och mörkblåa klinker samt kalligrafiska skrifter som nämner Allah, profeten Muhammed och Ali. Ali var profeten Muhammeds kusin och den ledande imamen inom shia islam.

Fig. 10 Suleyman moskéns minaret
photo hemsida)

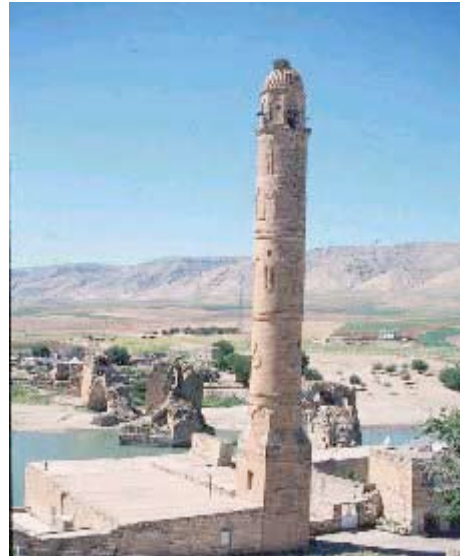

Fig. 11 El Rizk moské minaret (Roxane
(Hasankeyfim hemsida).

Många bosättningar runt omkring Tigrisfloden kommer att dränkas i samband med dammbygget. Upp till 78 000 människor (majoriteten kurder) från 183 byar kommer att bli hemlösa (Ronayne 2005:67). Nästan 80 procent av staden kommer att hamna under vatten (Turkish Daily News hemsida).

Fig. 12 De uthuggna grottorna i Hasankeyfs klippor
(bourlingueurs hemsida).

Fig. 13 De flera tusen år gamla grottboningarna i
Hasankeyf (BBC News hemsida).

Fig. 14 Zeynelbeymausoleet från mitten av 1400-talet (Guide-martine hemsida).

Fig. 15 De kalligrafiska skrifterna på Zeynelbeymausoleet (Hasankeyfim hemsida).

Under islamväldet byggde araberna 638 e.Kr. Hasankeyfs berömda bro, Tigrisbron (Fig. 16) som hade till huvudsyfte att leda sidenvägen över floden Tigris. Bron kom att byggas om av artukidkungen Fahrettin Karaaslan år 1116. Därefter renoverades bron ett par gånger men kollapsade till sist i slutet av 1500-talet. Brons mittsektion byggdes av trä för att lätt kunna tas bort vid fientliga attacker. Detta har lett till en snabbare erosion av träverket (www3.estart.com/turkey/lifestyles/hasankeyf.html). Kvar av bron idag är två gigantiska pelare av sten och ett brovalv (Fig. 16).

Fig. 16 Resterna av Tigrisbron, avståndet mellan pelarna är hela 40 meter (Turkeyvision hemsida).

Det finns även flera urkarvade grottor i klipporna (Fig. 12) på den sidan av floden, och många fler längre in i klipporna och längs floden daterade till olika perioder (Ronayne 2005:83). Grotthusen användes bl.a. som kyrkor, moskéer och gravplatser. Än i dag används de som förvaringsplatser och förråd för bl.a. mjöl.

Som det ser ut i dagsläget (augusti 2006) har nya beslut tagits att fortsätta med dammbygget, detta efter att olika lokala och internationella kampanjer mot dammbygget samt anhängare till miljöorganisationen *Friends of the Earth* i november 2002 lyckades sätta stopp för projektet.

Argumenten som låg till grund för motståndskampanjen var bl.a.:

- a) det långvariga och fortsatta förtrycket av kurder i den turkiska regionen av turkiska staten
- b) projektets oförmåga att uppfylla den internationella standarden för befolkningens förflyttning samt värderingen av den kulturella och miljömässiga konsekvensen av dammbygget i området
- c) stadens relevans som en ekonomisk, kulturell och historisk plats, framför allt för kurderna, men även arkeologiskt på internationell nivå
- d) det faktum att dammen kan förvärra regionala konflikter om vattentillförsel mellan Turkiet och dess grannar nedströms

(Ronayne 2005:67)

För många kurder i det lokala området, i regionen och även internationellt är Hasankeyfs kulturella och historiska relevans något som inte bör förbises. Trots att många kurder anser förlusten av Hasankeyf i första hand vara kurdisk, är det också en förlust för mänskligheten (Ronayne 2005:82).

Hasankeyf is a historical city but all the lands along the Tigris apart from that town are full of historical settlement areas. (---) What we understand is that they want to submerge out history. (---) In Kurdistan or elsewhere in the world, we are against history being lost under water. We are against large dams everywhere...

(Ronayne 2005:78)

We never, ever want Hasankeyf to be submerged but the authorities don't listen to us.

(Ronayne 2005:85)

I den turkiska delen av Kurdistan har dammbyggen och deras konsekvenser för kurdernas kulturarv och historia varit förödande. Men de arkeologiska förlusterna som pågår i Hasankeyf har utspelat sig i många andra kurdiska städer inte bara i den turkiska delen utan även i de irakiska, syriska och iranska delarna av Kurdistan.

Kurdernas arkeologiska identitet i Hasankeyf förstörs inte bara genom att dammens vatten dränker monumenten, förstörelsen utspelar sig även i form av förtryck av det kurdiska folket från den turkiska staten. Detta gör det svårare för kurderna att beskydda sin etniska identitet.

Fig. 17 Staden Hasankeyf i sydöstra Turkiet
(Export Credit AgenciesWatch hemsida).

Regeringen i Turkiet har visat mycket litet intresse för staden, men likväl har Turkiets turistministerium skapat ett guideprogram för sydöstra Turkiet som erkänner områdets rika historia och kulturella arv, dock som turkiskt och inte kurdiskt. Hasankeyf bebos idag till största delen av kurder, men det finns även andra etniska grupper som delar stadens kulturarv och historia. Jerusalem är ett annat exempel på en stad vars kulturarv har stor betydelse för flera olika folkgrupper i området och som har orsakat stora konflikter kring äganderätt till land. Ronayne menar att denna konflikt kring rätten till historia och kulturarv måste värderas enligt internationell standard, något som den turkiska staten och dess representanter har misslyckats med (Ronayne 2005:79).

Fig. 18 De än idag bebodda grottboningarna i Hasankeyf (Spiegel Online hemsida).

Det pågår en långsam räddningsutgrävning i Hasankeyf där arkeologer fortsätter att gräva fram bl.a. keramikskärvor från de assyriska och ottomanska perioderna som lett till att man kunnat datera de tidiga bosättningarna till 700-talet f.Kr. Räddningsarbetet, som av arkeologerna beräknas ta upp till 25 år, är inte möjligt att slutföra då Ilisudammen beräknas vara färdigbyggd och i bruk till 2008 (Ronayne 2005:85). Det har inte gjorts några noggranna undersökningar eller värderingar av området, hittills har ett litet team från USA endast undersökt 1/5 av hela området. Man hinner inte heller undersöka alla dessa platser innan dammen byggs (Ronayne 2005:80).

6.2 Samisk kulturtillhörighet i Härjedalen

Härjedalen är ett av Sveriges högst belägna landskap med förutsättningar för både jordbruk och boskapsskötsel. Ljusnan och Ljungan är de två älvar som knyter samman sjöar och myrmarker i Härjedalen. Ljusnan dominerar i södra och mellersta Härjedalen medan Ljungan dominerar i den norra delen (Magnusson 1987:373ff). De äldsta spåren av mänsklig aktivitet är daterade till mesolitikum ca 7 000 – 4 200 f.Kr. men de äldsta stenåldersboplatserna i landskapet ligger vid Ransjö i Linsells socken (Fig. 24) och har daterats till omkring 5 000 - 4 000 f.Kr. (Magnusson 1987). Fångstkulturen (ca 5 000 f.Kr. – 0) och bondekulturen (ca 600-1100 e.Kr.) utmärker Härjedalens förhistoria och historia.

samband med dagens moderna skogsbruk och markberedning i landet, det visar en undersökning som Riksantikvarieämbetet gjort tillsammans med Skogsstyrelsen 2005 (Riksantikvarieämbetet 2005). Förstörelsen varierar från län till län men det handlar oftast om förhistoriska gravar, rester av medeltida bebyggelse och lämningar av järnframställning, fångstgropar, förhistoriska boplatser och samiska lämningar (Corren, se hemsida).

Det bor många samer i Härjedalen idag som försöker bedriva renskötsel, men många familjer mår dåligt av den rådande situationen vilket innebär oro att hamna i en rättsprocess (Samiska riksförbundets hemsida).

Det samiska kulturarvet hotas av faktorer som hotar alla kulturmiljöer: strukturomvandling som leder till förfall när byggnader och anläggningar är övergivna. Men för samerna kan det innebära förödande konsekvenser då en hel kultur riskerar att försvinna. Lämningar riskerar att städas bort vid exploatering genom skogsbruk, utbyggnad av infrastruktur, gruvdrift eller att av okunskap vårdas på ett okänsligt sätt. Turismens störningar och slitage kan vara ytterligare ett hot i känsliga natur- och renskötselområden (Mulk m fl. 1999:47). Fornlämningarna och fornminnesplatserna i Härjedalen utgör en stor del av samernas arkeologiska identitet idag, inte bara p.g.a. det hot den samiska kulturen står inför. Den största anledningen, anser jag, ligger i hur dessa fornlämningar kan bekräfta en historisk och förhistorisk kontinuitet för samerna som saknar skriftlig tradition. Med andra ord, om samerna inte kan framlägga några skriftliga bevis för sin närvaro i Härjedalen som sträcker sig mer än 100 år tillbaka i tiden och koppla det till en renskötsel tradition, kan de arkeologiska materialen kanske göra det. Zachrisson menar att samerna är Härjedalens urinvånare:

”Det finns helt enkelt inte någon annan, idag levande kultur, i Härjedalen - Dalarna, än den samiska som med hjälp av arkeologiskt fyndmaterial, språk- och historisk forskning kan härledas tillbaka till de äldsta arkeologiska fynden och genom historien visa på en inre utveckling mot det som idag kännetecknar sydsamisk kultur”.

(Citat av Zachrisson, Anådalen Saemien Sijte hemsida)

Problematiken i Härjedalen kring samernas rätt till sina renars vinterbetesmark började 1991 då markägare stämde 5 samebyar (det finns 51 samebyar i hela Sverige) i Härjedalen för att de lät sina renar beta på deras marker vintertid. En sameby är en ekonomisk och administrativ sammanslutning, som enligt lag ska ansvara för renskötseln inom ett visst område. Medlemskap i samebyn är förutsättningen för att få bedriva renskötsel. Betesmarkerna inom området nyttjas kollektivt. Inom byn kan det finnas flera renskötsel företag (Mulk m. fl. 1999:26).

Fallet togs upp i Svegs tingsrätt där samerna ombads lägga fram bevis för en renskötseltradition utifrån *urminnes hävd*, något som slutade med att tingsrätten inte ansågs att samerna kunnat bevisa. Samerna förlorade målet men behöll vinterbetesrätten på kyrkans mark genom speciellt avtal (Hanh 1998:4). 1992 förlikades båda parterna d.v.s. samerna och skogsägarna. Tre år senare, 1995, togs fallet åter upp och samerna förlorade. 2001 tog Högsta Domstolen (HD) ett beslut som gynnade samerna (Zachrisson 2004:128). I april 2004 förlorade samerna i Härjedalen kampen om vinterbete när HD beslutade att inte ta fallet till prövning (Sveriges Radio i Jämtland och Ekot hemsida). Sedan samerna förlorade kampen om vinterbetesmark har renägare i Härjedalen vänt sig till FN för att få prövat om Sverige gjort tillräckligt för att skydda de samiska rättigheterna i Härjedalen (Samernas riksförbunds hemsida).

De flesta fornlämningar i Härjedalen utgörs av just gravfält och gravhögar som dessvärre inte är helt arkeologiskt undersökta. Hällmålningen i Flatruet (Fig. 19) är kanske en av Härjedalens mest kända fornlämningar daterad till 3 000 - 4 000 år sedan. Den består av ca 20 djurfigurer, däribland älg, ren och björn samt fem människofigurer, en del streck och färgfläckar som kan ha varit figurer tidigare (Magnusson 1987:377). Färgen som använts för målningen är rödockra blandat med fett som bindemedel.

Krankmårtenhögen (Fig. 20) är ett av de största insjögravfälten som genom ^{14}C daterats till 200 f.Kr. – 200 e.Kr. Gravfältet är undersökt och till stora delar restaurerat. Av de 29 ursprungliga stensättningarna är 25 restaurerade. Gravarna är brandgravar med rektangulär form och ett gravklot på täckhäll i centrum. Brandgrav innebär att ben efter bränning samlas i ett kärl, i detta fall träkärl, och begravs. Älghorn och skalltak av älg förekom i gravarna (Magnusson 1987:379).

Fig. 19 Hällmålningen i Flatruet, Härjedalen (Web telia hemsida).

Fig. 20 Krankmårtenhögen i Härjedalen (Jämtland Härjedalen hemsida).

Den största delen av insjögravarna och gravfälten i Härjedalen är inte arkeologiskt undersökta. Vid Vikarsjön finns tre insjögravar som anses vara typiska skogsgravar och som förövrigt förknippas i första hand med samisk kultur.

Gravfältet i Vivallen består av 21 gravar under flat mark där de avlidna är begravda på ett icke-kristet sätt klädda i speciella dräkter och svepta i näver. Gravfältet har daterats till 1000- 1100-talet (Zachrisson 1997).

Flons gravfält omfattar två högar och tre låga ovala övertorvade stensättningar. Ingen arkeologisk undersökning har ägt rum men utifrån gravtyperna har de daterats till yngre järnålder 600 - 1050 e.Kr. (Magnusson 1987:378).

Järnåldersbostadsformen (500 f.Kr. -1050 e.Kr.) i mellersta Skandinavien utmärks av rektangulära eller firsidiga husgrunder, husgrundsterrasser och ensamgårdar med treskeppiga långhus (Fig. 21).

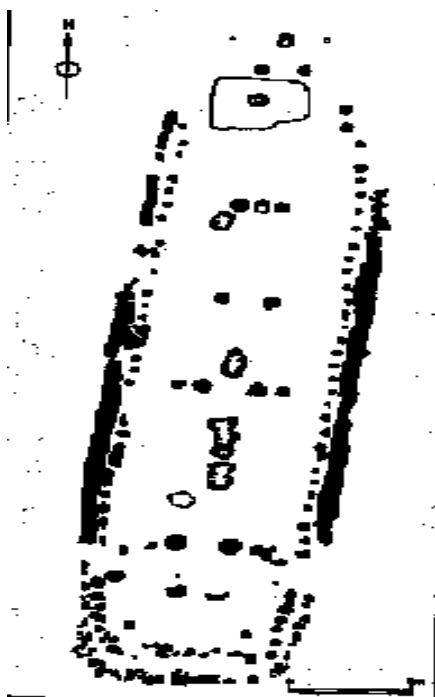

Fig. 21 Spår efter treskeppig långhus (Ramqvist 1983).

Tomtningar med rund plan däremot, efter koniska byggnader, är nästan enbart kända från norra och mellersta Skandinavien och definieras som kåtor (Fig. 22) (Zachrisson 1997:192), en karaktäristisk samisk bostadsform. Kåtans inre indelning är också ett viktigt kriterium för samisk tillhörighet. En typisk samisk indelning av kåtan sker i fem aktivitetssytor där härden (Fig. 23) som är central i kåtan karakteriseras av en rektangulär eller oval form. Härden är ofta rester av en bostad, i vissa fall kan man även se spåren efter de stenar som hållit ner kåtaduken, samt härdar av sten eller trästockar som sträcker sig från härden mot dörren.

Fig. 22 Samisk kåta (Länstyrelsen i Norrbottens län Hemsida).

Fig. 23 Ovalformad samisk härden (Län museet Västerbotten hemsida).

Samernas rituella bruk framträder tydligt i gravarnas form och innehåll av artefakter, något som blir än tydligare i samband med kristendomens spridning i Skandinavien. Bygdens gravformer utmärks under järnåldern av bl.a. höggravfält i agrar mark, gravhögar med kärnröse, storhögar och begravning i båt (Zachrisson 1997:195). Insjögravar däremot anser Zachrisson vara utmärkande för den samiska kulturen: flata gravar med tresidiga och runda stensättningar och som för övrigt ofta ligger på fångstboplatser (Magnusson 1987:375). De äldsta insjögravarna är från ca 200 f.Kr. - 550 e.Kr., och de finns i Härjedalen, Dalarna och Gästrikland (Zachrisson 2003:8). Under forntiden gravlade man sina döda i anslutning till boplatser eller inom det område som gruppen utnyttjade, därför är dessa gravar alltså lämningar efter dem som bott och verkat där. Zachrisson utgår från följande argument för att bestyrka att insjögravarna är samiska:

- Gravarna är belägna i inlandet där en fångstkultur dominerar i motsats till kustområdets agrara bygder
- De äldsta insjögravarna är äldre än de kända bygderna i norr
- Muntlig tradition talar om *finn* och *lapp* i samband med insjögravar
- Artefakter i dem kan brukas som kriterier på samisk kultur, t.ex. skinnskrapor, jaktpilspetsar av östliga typer (Zachrisson 2003:10)

De 21 gravar som påträffades i VivalLEN och utgjorde Zachrissons studieområde har idag definierats som samiska. Depositioner av horn och kranier av älg och ren på och i insjögravar är också ett kriterium som Zachrisson menar bestyrker samisk kulturtillhörighet. Vidare menar hon att näversvepningar av lik i gravarna är en mycket betydelsefull indikation på samisk tillhörighet (Zachrisson 1997:197ff.).

Smycken och prydnader av östliga typer (från dagens Finland och Ryssland), som ringspännen och trapetsformiga hängen, utmärker samiska fornlämningar i norra och mellersta Skandinavien. Generellt kan just smycken och dräkt vara goda indikationer på kulturtillhörighet. Men samtidigt, menar jag, kan variation i dessa material tyda på kontakt med andra folkgrupper och därav förändring och variation i klädstil.

Sammanfattningsvis menar Zachrisson att järnålderns fångstkultur i Mellanskandinavien måste uppfattas som en självständig kultur. Den har många drag gemensamma med vad som senare kom att utmärka samisk kultur, drag som inte återfinns i nordisk kultur. Under perioden 0 – 1 300 e.Kr. var mellersta Skandinavien ett område bebott av människor med såväl samisk som nordisk kulturell identitet (Zachrisson 2003:6).

7. Olika begrepp

I följande avsnitt kommer jag att ta upp begreppen identitet och kultur och redogöra för hur de definieras inom arkeologi och socialantropologi. Därefter kommer jag att försöka definiera begreppet arkeologisk identitet och senare även ta upp arkeologins relevans i förhållande till nationalismen och nationella gruppers sammanhållning, detta för att påvisa att arkeologi än idag är långt ifrån neutral och är alltså politiskt laddad.

7.1 Identitet och kultur - inom arkeologi och socialantropologi

Begrepp som etnicitet, kultur och identitet genomsyrar den socialantropologiska vetenskapen och får ständigt nya definitioner. Arkeologen Bozena Werbart menar att begreppet etnicitet inte längre är självklart utan har idag inom socialantropologi och även inom arkeologi olika samhällseliga betydelser och innehåll (Werbart 2002:9).

Medan socialantropologer definierade etnicitet som en social konstruktion och dialog mellan grupper, såg arkeologer på etnicitet som en synonym till kultur. Detta synsätt förändrades bland arkeologer efter att Frederik Barth (Barth 1969:13) menade att etnicitet är en typ av social organisation. Werbart (2002) skriver att Barth menade att de tidigare uppdelningskriterierna som baserades på härkomst, språk, seder och religion var en snäv och otillräcklig tolkning av begreppet etnicitet (Werbart 2002:9).

När det gäller begreppet kultur så har det ofta använts omväxlande med beteckningen identitet. Alfred Kroeber och Clyde Kluckhohn publicerade 1952 en samling av antropologiska kulturdefinitioner och kom fram till att det fanns 164 definitioner att välja mellan (Kroeber & Kluckhohn 1952:43-71). Det var vanligt på 1970-talet att arkeologer använde begreppet kultur allmänt för objekt som hittades tillsammans på flera platser. Men idag står den vanligaste användningen av begreppet kultur för en

blandning av samtliga ideologiska, sociala, artistiska och ekonomiska aspekter av ett samhälle (Werbart 2002:44). ”Den post-modernistiska inriktningen konceptionaliserar kulturer och betraktar dem som något flytande, utan gränser eller som inte avgränsat nätverk; som stor intern variation och inte ’en’ kultur” (Werbart 2002:46).

Kultur är en form av sociala relationer, ett sätt att umgås, ett sätt att signalera hur det sociala rummet är organiserat. (---) Kultur är ett flytande fält av symboler och meningar, vilka genomkorsar gränser, förändras och återuppstår i ständigt nya former: inom och tvärs över etniska grupper.

(Werbart 2002:10ff.)

Under 1800-talet spelade etnisk och kulturell identitet en mycket stor roll i Europas arkeologi, tankegångar som fortfarande idag finns hos många europeiska arkeologer (Werbart 2002:15). I Sverige och Danmark var nationalism och evolutionism starka och aktiva begrepp inom arkeologin under denna period. Sedan var det 1900-talets nationalistiska vetenskap som starkt influerade arkeologin då Gustaf Kossinna attackerade bl.a. tyska arkeologer för deras intressen i klassisk arkeologi och egyptologi. Han menade att samhällen kunde delas in i ”kulturfolk” och ”naturfolk” och på så sätt skapade han en skillnad mellan indoeuropéer och alla andra folk (i Werbart 2002:16 och Trigger 1989:199ff.).

Werbart menar att identitet handlar om hur människan som individ och även som grupp upplever sig själv i förhållande till världen hon lever i. Men identitet är också situationsbunden där individen kan ha olika identiteter i olika sammanhang (Werbart 2002:29). Friedman menar att folk kan byta identitet och ha olika identiteter samtidigt (Friedman muntl.).

Etnisk identitet står för de särskiljande krafterna i etniska sammanhang och uppstår mellan grupper som möts, medan kulturell identitet däremot syftar på de aspekter av en grups identitet som skiljer dem som egen grupp (Werbart 2002:31). Men hur kan man se detta i den materiella kulturen? Mitt svar är att det inte går att skilja mellan etniska och kulturella identiteter i det arkeologiska materialet. Etnicitet baseras på kulturella skillnader och likheter inom en nation eller region. En etnisk grupp blir en etnisk grupp när den själv säger det. Etnisk identitet verkar vara en långsamt försvinnande

situationsbunden konstruktion (Shennan 1989:14), om den inte praktiseras försvinner den. Men hur kan arkeologer identifiera det etniska enbart genom att studera det arkeologiska materialet? Det förefaller vara en nästan omöjlig uppgift, men med socialantropologers och etnografers bidragande hjälp i sina studier av nuvarande samhällen kan man tillsammans dra paralleller mellan arkeologiska och socialantropologiska studier. För övrigt menar jag att etnisk identitet är en social konstruktion som förekommer i den kulturella identiteten men inte är lättidentifierad i det arkeologiska materialet. Olika typer av smycken, bälten och beslag kan visa olika modevariationer men inte någon självklar etnisk differentiering. I så fall kommer arkeologer att kunna se och särskilja den etniska identiteten i det arkeologiska materialet men sannolikt klassificera den som ett socialt betingat särdrag eller som variation av mode, så länge det inte finns några skriftliga källor som kan bekräfta den etniska identiteten.

Inom arkeologin sätter man den materiella kulturen som utgångspunkt för den kulturella identiteten. Symbolisk ornamentik men även stil på kläder, keramik och andra föremål blir en gestaltning av den kulturella identiteten (Werbart 2002:39). Distinktionen av olika mönster i och former på keramik har kommit att utgöra en av arkeologernas grunder för indelningar av arkeologiska kulturer med etniska indikatorer. I Sverige har vikingen och vikingatiden blivit en stark symbol för landet Sverige och det svenska folket, men Werbart menar att den kulturella identiteten inte enbart kan utläsas ur den materiella kulturen. Det finns andra viktiga, direkta symboler och meningar i både språk och tradition (Werbart 2002:39ff.).

Arkeologen Christopher R. DeCorse menar att de viktigaste arkeologiska indikatorerna på etnicitet inom det studerade området är de materiella aspekterna av rituellt beteende. Aspekterna av rituellt beteende erbjuder mer variation än annan materiell kultur och verkar till en viss grad vara associerad med vissa etniska grupper (DeCorse 1989:138). Men hur kan arkeologer se det förflutnas tradition eller förstå dess språk om det inte finns några textkällor att vända sig till? Etnicitet är, enligt vad jag anser, omöjligt att upptäcka i det arkeologiska materialet, men vi kan genom samarbete med etnografers och socialantropologers nuvarande studier och studiemetod lära oss *hur* man kan

urskilja etnicitet från t.ex. modevariation och stil i det arkeologiska materialet. Om 50 år blir kanske studiet av etnicitet i det arkeologiska materialet en självklar uppgift för arkeologer.

7.2 Arkeologisk identitet

Det finns alltid en känslomässigt laddad orsak till sökandet efter rötter, denna process menar Kane kan ha både specifika, alltså lokala eller personliga, och universella effekter. Oftast används denna process till att särskilja sig som individ eller grupp från resten eller ”de andra” (Kane 2003:3).

Arkeologisk identitet är i min definition en form av kollektiv identitet som med referens till gemensamma kulturella lämningar efter svunna eller nuvarande kulturer och historia förstärker gruppens identifikation. Det arkeologiska materialet efter kulturernas lämningar blir alltså, om inte huvudsakligen, en central utgångspunkt för detta ändamål. Vi känner dessa kulturella lämningar och monument bäst som materiell kultur. Begreppet arkeologisk identitet är jämt uppdelat mellan en arkeologisk aspekt, där det arkeologiska materialet är av central betydelse, och en social aspekt där identitetsskapande är lika centralt. Det blir med andra ord svårt att tala om en arkeologisk identitet vid en total avsaknad materiell kultur. Den arkeologiska identiteten, menar jag, är därmed inte endast bunden till fysiskt bevarade kulturella lämningar men kan bättre styrkas utifrån existensen av fysiska lämningar.

För att bättre illustrera vad jag menar kan jag nämna ett exempel utanför den arkeologiska ramen men ändå bunden till en identitetsform. En kvinna blir mor först när hon antingen biologiskt föder ett barn eller adopterar ett och därmed alltså iklär sig den socialt konstruerade rollen som mor. Men om barnet dör blir inte hennes sociala roll som mor lika självklar. Kvar i detta fall blir att modern kan referera till sitt moderskap genom att besöka barnets grav, som alltså är i materiell form. Hon kan också bevisa det genom att visa det avlidna barnets födelse- respektive dödsbevis, men även utifrån fotografier tagna på modern och barnet. Det avlidna barnets grav samt fotografierna och födelse- respektive dödsbeviset innehållande barnets namn och personnummer blir

materiella lämningar och skriftliga bevis som kan bestyrka kvinnans identitet, i detta fall i den socialt konstruerade rollen som mor.

Jag menar inte att det inte går att referera till en arkeologisk identitet utan materiell kultur, det går att göra det genom referens till historiska och skriftliga källor istället. Men om skriftliga källor saknas kan den materiella lämningen vara av stor betydelse och utgöra utgångspunkt för en arkeologisk identitet. Dessutom är den arkeologiska identiteten oftast till stor del geografiskt bunden, som i exemplen med kurderna i sydöstra Turkiet och samerna i Härjedalen i Sverige. Utan tvekan finns en svårighet att framlägga bevis på en förhistorisk existens ju mindre materiell kultur och närvaro av skriftliga och historiska källor som finns. I kurdernas fall finns det skriftliga belägg för att de bebodde de trakter som än i dag av kurderna kallas hem redan på 3000-talet f.Kr. källorna är sumeriska kilskriftskällor (Free Encyclopedia hemsida 2). I samernas fall härrör den tidigaste skriftliga källan från den romerska historieskrivaren Tacitus år 98 e.Kr., medan sydsamiska som språk blev ett skriftspråk så sent som under 1900-talet (Free Encyclopedia hemsida 3).

Den materiella kulturen omfattar mycket mer än monument och fornlämningar. Den omfattar alla lämningar efter en kultur, t.ex. kläder, krukor, vapen, hus, matrester (som är kvar i krukor och behållare), gravar med deras innehåll, verktyg och föremål med diverse funktioner och även ideologiska aspekter som t.ex. offerplatser i landskapet. Vissa offerplatser förknippades med ett samhälle, men det fanns även offerplatser som placerades längs stigar som korsade andra folks vägar, menar Richard Bradley, professor i arkeologi. De vanligaste offerplatserna i relation till landskapet förekommer vid högar, berg, sjöar, halvöar, grottor, öar, vattenfall och naturliga vattenkällor (Bradley 2000:6ff.). I exemplet Hasankeyf har jag valt att lägga fokus på just de monumentala konstruktionerna, medan jag i samernas fall utgår från vissa av Härjedalens fornlämningar och de kriterier som Zachrisson menar utgör tecken på en karaktäristisk samisk kulturtillhörighet i Härjedalen. Dessa tecken blir då spåren efter den samiska kåtan och härden, rituella bruk, smycken och platser i landskapet. Gravvar och offerplatser är på ett direkt sätt kopplade till landskapet.

Jag menar att det finns en arkeologisk relevans i att tala om kurdisk arkeologisk identitet och även samisk arkeologisk identitet trots att de respektive folkgrupperna saknar land. Ett land består i geografisk bemärkelse av en markerad gräns på världskartan som geografiskt skiljer området från grannländerna. De monument och lämningar som finns i staden Hasankeyf är en del av den kurdiska arkeologin, en del av den kollektiva identitet som förstärks via arkeologin. På samma sätt utgör spåren efter den samiska kåtan, härden, smycken, rituella bruk och fornlämningar i Härjedalen en del av samernas kollektiva identitet.

Som etnisk grupp delar kurderna i Hasankeyf en gemensam kultur i Turkiet. Såväl som kurder finns det även andra etniska grupper som också delar den materiella kulturen och kulturarven i landet. Men jag har valt att betona kurdernas arkeologiska identitet eftersom kurderna medvetet förtyckts av den turkiska staten (Federation of American Scientists hemsida).

Om jag talar om Egyptens arkeologi kan man tala om egyptisk arkeologisk identitet, ett kollektivt kulturellt identitetsskapande via referenser till t.ex. pyramiderna i staden Giza, likaså om jag talar om monumentet Stonehenge så utgör det en del av Englands arkeologiska identitet. Det finns många andra exempel på arkeologiska identiteter som t.ex. Ishtarporten i Babylon och Zigguraten i Uruk i Irak som på samma sätt utgör en del av Iraks arkeologiska identitet. Dessa monument och spår efter kulturella lämningar menar jag utgör en del av de olika kulturernas och folkgruppernas arkeologiska identitet(er). När det talas om kulturell identitet menas att en folkgrupp identifierar sig utifrån kulturella grunder d.v.s. ett gemensamt levnadssätt. Arkeologisk identitet kan identifieras dels genom referens till en gemensam historia och kultur, dels genom de kvarvarande monumenten och spåren av dem som vittnar om en rik historia, och som förhistoria och kanske framförallt bekräftar en minoritets eller ursprungsbefolknings mycket långa kontinuitet i ett område. Det kan även ske genom referens till skriftliga historiska källor och traditioner.

Medan socialantropologer talar om kulturell identitet vill jag alltså hävda att arkeologisk identitet är mer passande att använda som begrepp. Men det gäller även att definiera vad

som menas med identitet. För mig är identitet ett socialt fenomen, en social konstruktion som utspelas i en större samhällsstruktur och som kan förändras. På samma sätt är den arkeologiska identiteten föränderlig till en viss grad, då kulturer förändras och utvecklas genom historien.

Sociologen Manuel Castells menar att identiteter konstrueras med hjälp av historiska, geografiska, biologiska material samt kollektiva och personliga religiösa uppenbarelser och politiska erfarenheter (Castells 1997:7). Han skiljer mellan tre typer av identiteter:

- 1 *Legitimerande identitet*: introducerad av samhällets dominerande institutioner för att rationalisera dessas dominans i förhållande till sociala aktörer.
- 2 *Motståndsidetitet*: frambringad av de aktörer som är stigmatiserade av den dominerande makten.
- 3 *Projektidentitet*: när sociala aktörer skapar en ny identitet som återdefinierar deras position i samhället söker de en omvandling av social konstruktion.

Motståndsidetitet menar Castells skapar olika former av kollektiva motstånd mot ett rådande förtryck (Castells 1997:9). Jag menar här att den sortens identitet råder bland kurderna och samerna som etniska minoriteter i Turkiet och Sverige. Kurderna erkänns i många fall inte som kurder utan som ”bergsturkar” istället (Council on Foreign Relations hemsida). Den arkeologiska identiteten har sin grund, om man utgår från Castells förklaring till hur identiteter uppstår, till stor del i den materiella kulturen.

Den arkeologiska identiteten berör alltså ett medvetet kollektivt identitetsskapande genom referens till monument med gemensam historia och spår efter kulturtillhörighet. Etnicitet är också oftast den första källan till diskriminering. Enligt Castells är etnicitet en grundläggande konstruktion av social differentiering och socialt erkännande såväl som diskriminering i många nuvarande samhällen (Castells 1997:53).

Dessa arkeologiska identiteter, som i själva verket är en del av den arkeologiska materiella kulturen, berör inte enbart den sociala, historiska och kulturella sfären i

teoretisk och praktisk arkeologi. Politik har blivit en allt viktigare hörnsten i den arkeologiska praktiken vilket är tydligt i såväl det kurdiska som det samiska exemplet.

Ifrågasättandet av tillgängligheten till t.ex. olika kulturella, forntida och historiska monument, deras beskydd och vad de representerar historiskt och kulturellt (Durrans 1989:66) berör på ett direkt sätt politik. Arkeologen Brian Durrans skriver i sin artikel *Theory, profession, and the political rôle of archaeology* att arkeologi är starkt länkad till en politisk och ekonomisk aspekt av samhället. Detta menar han märks både inom den arkeologiska verksamheten genom en alltmer ingående dokumentation och analys av studiet av arkeologins historia men också genom lagstiftande samt finansiella och politiska begränsningar av arkeologisk praktik (Durrans 1989:66).

En annan mycket intressant aspekt av hur arkeologi genomsyras av politik framhävs i Yannis Hamilakis artikel *Antiquities and National Imagination in Greece* (Hamilakis 1999:51-75). Hamilakis skriver att det grekiska folkets återupptäckt av antikens Grekland och det hellenistiska arvet i själva verket är konsekvensen av många processer starkt länkade till den ekonomiska och politiska utvecklingen i landet under 1700- och 1800-talen. Greklands nationsbildning vilade i första hand i händerna på medelklassens köpmän och intellektuella som hade fått sin utbildning i västvärlden och som investerade i den framstående klassiska positionen bland den europeiska aristokratin. Därför var etableringen av den klassiska antiken, ett resultat av västerländska ideal, en lämplig symbol för den nya staten (Hamilakis 1999:59). Men detta ideal innebar inte för grekerna någon form av trendupptagande från västvärlden utan de såg det som sin rätt att återvinna sitt antika och hellenistiska arv (Hamilakis 1999:60).

I samma veva betonades vikten av att beskydda de antika monumenten, vilket ledde till grundläggandet av en antikvarisk organisation och senare, år 1837, etablerades Athens arkeologiska sällskap. Detta medförde en rad arkeologiska aktiviteter som innebar konstruktionen av Greklands klassiska kulturarv. Detta var ett sätt att materialisera den idealiserade synen på den klassiska antiken som västerländska intellektuella och medelklassen hade. Men denna konstruktion av antikens Grekland innebar också förstörelsen av många post-klassiska monument, särskilt på ”heliga” platser som t.ex.

Akropolis, med argument som behov för monumentens etniska ”rensning” från andra icke grekiska grupper. Hamilakis betonar starkt att det i detta fall är missledande att tala om skydd av fornlämningar i neutrala termer. Det handlar snarare om produktion av det arkeologiska förflutna som med hjälp av arkeologiska institutioner som moderna redskap skapar den materiella betydelsen av en idealiserad uppfattning av det förflutna (Hamilakis 1999:62).

...the sacralization of antiquities has invested them (the Greeks) with immense symbolic power. This power, a key authoritative resource in the negotiations of social roles, identities, and socio-political dynamics, can become a weapon of the state or power structures, as well as of subordinate groups and individuals against state mechanisms and other hegemonic powers.

(Hamilakis 1999:69)

Hodder (2003:139) gör också ett närmande till hur arkeologin används i frågan om äganderätten till det förflutna, ett närmande som jag menar gynnas av politiska och ekonomiska aspekter. När han talar om nationalistiska och andra användningar som sker av det förflutna för att skapa eller legitimera identiteter ser jag ett politiskt budskap. Och när han talar om hur det koloniala närmandet gjordes till det förflutna, som ofta innebar resande till andra länder där fornlämningar togs med till nationalmuseer i Europa och Amerika, ser jag en ekonomisk vinning. British Museum i London är t.ex. fullt av föremål från Egypten, Irak, Västafrika, Indien och Latinamerika. Detta menar Bandaranayake är en följd av kolonialism och imperialism (Bäärnhielm & Lind 1977:10).

Utan tvekan har arkeologin och intresset för det förflutna bidragit till ekonomisk vinning och utveckling för landet i fråga. Ett exempel är Egypten som använt sitt kulturarv (framför allt pyramiderna) för att skapa en globalt förankrad ekonomisk vinst inom turistnäringen. Här kopplas arkeologin starkt ihop med kommersialism, resor och fritid (Hodder 2003:141). Arkeologin i Egypten är starkt knuten till turismen och därför fungerar den också som en viktig ekonomisk injektion för landets utveckling.

Arkeologisk identitet kan alltså kopplas till olika monument och spår av kulturtillhörigheter utifrån det arkeologiska materialet som idag i första hand

identifieras med kulturer och etniska grupper. Arkeologisk identitet är en del av kurdernas, samernas och även andra etniska gruppers kulturarv. Men man måste komma ihåg att kulturarv innefattar mer än de fysiska lämningarna efter en kultur. Det innefattar alltså även språk, trosföreställningar, tradition, socialt och kollektivt minne, något som inte lämnar direkta spår i det arkeologiska materialet.

7.3 Nationalistisk arkeologi

Nationalism är en företeelse som kom att växa sig allt starkare i Europa framför allt i slutet av 1800-talet. Innan dess dominerade en evolutionistisk syn på samhällsutvecklingen bland europeiska arkeologer som menade att skillnader i samhällsutvecklingen hade sin grund i biologiska faktorer. Kortfattat menades att den vita europén var överlägsen alla andra folkslag p.g.a. rasmässiga faktorer. Denna tanke om rasernas ojämlikhet förstärktes genom Darwins teori att mindre civiliserade samhällen var känslomässigt och intellektuellt underlägsna européerna (Trigger 1989:141). Detta tankesätt kom tyvärr även att drabba samerna, då samerna ansågs var en lägre stående folkgrupp vars kultur var dömd att gå under. De ansågs inte kapabla att själva sköta sina egna angelägenheter (Norrbottensfjällen hemsida). Den svenska arkeologin och antikvariska verksamheten var inget undantag då den redan under 1600-talet förhärligade den svenska nationalkänslan, skriver Zachrisson och menar på att nationalismen alltid har varit drivkraften i europeisk arkeologi (Zachrisson 2004:121).

När den kulturevolutionistiska tanken utmanades av nationalismen kom kulturhistorien att utgöra utgångspunkten för studiet av andra samhällen och kulturer. Nationalismens roll här var att betona nationella gruppers sammanhållning. Den främjade känslan av etnisk identitet och betonade därmed kulturhistoriens relevans för att förstärka enighetskänslan bland de olika etniska grupperna. Inte desto mindre blev den ett politiskt medel där försök att legitimera nationell självhävdelse gjordes genom att *bevisa* att den egna nationen i äldre tider bott i ett senare eftertraktat område (min kursivering) (Bäärnhielm & Lind 1977).

I Östeuropa, Ungern, Tjeckien och Polen kom arkeologins främjande av nationalistiska känslor att leda till förstörelsen av de österrikiska och ryska styrena i dessa länder,

vilket ledde till uppkomsten av en rad nationalstater. I Tyskland bidrog nationalismens stärkande känsla till förhålligandet av bl.a. landets medeltid och forntid, i England och Frankrike uttrycktes nationalismen starkt i ländernas historieskrivning (Trigger 1989:182).

I Nordamerika växte den nationalistiska känslan med stark koppling till landets historia som associerades till vissa historiskt betydelsefulla platser. Byggnader och platser som t.ex. Old State House från 1813 (dagens Independence Hall i Philadelphia), som kopplades till grundläggandet av landet eller historiskt viktiga personer bevarades (McManamon 2003:119). Med andra ord kan man säga att betoningen på bevarandet av arkeologiska och historiska platser samt förhålligandet av det nordamerikanska landskapet, speciellt i väster, ledde till förstärkandet av amerikansk nationalism i slutet av 1800-talet.

Det arkeologiska och historiska materialet och historiska monument i form av byggnader blev alltså en viktig faktor och utgångspunkt för etableringen av nationalismen under 1800-talet i många länder världen över, inte bara i Europa.

Arkeologen Rosemary Joyce behandlar i en av sina artiklar hur arkeologin spelade och fortfarande spelar en viktig roll i nationsbygget i Centralamerika. I samband med de spanska koloniernas självständighet under första halvan av 1800-talet, bildades en republik som idag representeras i form av enskilda stater i Centralamerika (Joyce 2003:79). Arkeologin drogs automatiskt in då de historiska och förhistoriska, d.v.s. prespaniska materialen användes och tolkades för att förstärka nationsbygget.

8. Analys av den arkeologiska identitetens uttryck historiskt och i nutiden

Följande kapitel utgör andra delen av uppsatsen d.v.s. analys av det kurdiska och samiska exemplet med koppling till begreppet arkeologisk identitet. Därefter kommer jag att kort redogöra för en historisk bakgrund för respektive folkgrupp för att senare ta upp den aktuella politiska kurdiska frågan i Turkiet och samiska frågan i Sverige.

8.1 Den kurdiska frågan i Turkiet

Frågan är inte om den kurdiska etniska konflikten existerar i Turkiet utan snarare hur den ser ut och var den har sin bakgrund. Här ska jag försöka ge en överblick. Den kurdiska frågan i Turkiet måste i första hand förstås mot bakgrund av ekonomiska och politiska faktorer som även starkt påverkat den akademiska sfären. Frånvaron av en kurdisk arkeologi i sydöstra Turkiet har varit en följd av den rådande politiska och ekonomiska situationen i landet. Men först börjar jag med ett grundläggande försök till att ge en bild av hur kurderna som grupp träder fram i historien och hur den arkeologiska identiteten *kan* ta sig uttryck idag. Det är viktigt att ha i tankarna att kurder inte framhäver sin rätt till eget land utifrån en arkeologisk identitet, då detta begrepp är skapat av mig. Men deras strävan i att framhäva en etnisk och kulturell identitet och kontinuitet kan, menar jag, sammanfattas under begreppet arkeologisk identitet.

Kurderna som alla andra folkslag är produkten av flera kulturella, historiska och etniska bakgrunder.

8.1.1 Historiskt och arkeologiskt

Den kurdiska arkeologin har osynligtgjorts inte bara av turkiska staten, utan även av västerlandet. För Turkiet har kurdernas kamp, sedan 1960-talet då det första kurdiska demokratiska partiet bildades, inneburit ett hot om splittring. Därför har de förtyckts på alla möjliga sätt, inte minst inom den akademiska sfären. Orhan Pamuk, den turkiska nobelpristagaren i skönlitteratur 2006, är ett bra exempel som visar på att yttrandefrihet är något som strider mot turkisk lag. Pamuk har starkt kritiserats av den turkiska regeringen för sitt frispråkiga sätt att skriva, vilket anses kränka turkarna. Med denna jämförelse vill jag mena att frånvaron av en kurdisk arkeologi i Turkiet inte innebär att den inte existerar, utan snarare att den medvetet inte nämns.

Det finns många kända kurdiska arkeologiska platser i sydöstra Turkiet (norra Kurdistan) som självklart hänförs till turkisk arkeologi, några exempel på sådana platser är Catal Huyuk, Hacinebi, Cayonu Tepesi, Harran, Urfa, Cizre (Encyclopedia Kurdistanica hemsida).

1994 upptäckte ett internationellt team av arkeologer vid *Hallan Cemi* ett neolitiskt område norr om staden Silvan i provinsen Kadakan (Fig. 27) som bidrog med världens

äldsta bevis för domesticering av grisar, med en datering till för 10 400 år sedan. Upptäckten blev något utav en milstolpe i mänsklig historia när det visade sig att samhället vid *Hallan Cemi* hade blivit ett bofast ”jordbrukssamhälle” utan att egentligen bedriva jordbruksaktiviteter. Genom att domesticera och föda upp grisar försåg människorna sig med de grundläggande näringsbehoven. Denna upptäckt vände upp och ner på den tidigare uppfattningen att bofasta samhällen uppstod som en följd av att människan började odla och bruka mark. Men ändå lyckades medierna framhäva *Hallan Cemi* som en ”turkisk neolitisk by” (Noble Wilford 1994), och ingenting nämndes om varken kurderna eller Kurdistan, detta trots att *Hallan Cemi* bebos till större delen av kurder och befinner sig geografiskt i Kurdistan.

En av de tidigaste kulturer som man kan referera till i trakterna som idag kallas Kurdistan var Halaf kulturen (6 000-5 400 f.Kr.). Kulturen har fått sitt namn efter den forntida kullen *Tell Halaf* väster om staden Qamishli/Qamishlo i den syriska delen av Kurdistan (Fig. 27). Kulturen utmärks av sin vackert målade och designade keramik (Fig. 25 och 26) som också tillverkades i stora mängder (Izady 1993). Men hur ofta läser man om någon kurdisk koppling till dessa kända kulturer? De tillskrivs snarare mesopotamisk kultur som för övrigt är starkt förknippad med bl.a. Irak.

Fig. 25 Fragment av en kruka från Halafkulturen 6 000-5 000 f.Kr. Målningen 7,19x4,19 cm (metmuseum hemsida).

Fig. 26 Kruka och fat från Halafkulturen ca 5 000 f.Kr. Krukans höjd 7 cm, diameter 32,5 cm (minervamagazine hemsida).

Vid utgrävningar i staden Jarmo i centrala Kurdistan, har lerfigurer av hundar hittats som daterats till ca 6 000 f.Kr. Domesticeringen av hunden kan stärka teorin om en nomadiserande livsstil inom Halafkulturen, då de använde hundar vid vallning av

boskap (Izady 1993). Jarmo blev under 1950-talet en utgångspunkt för studiet av jordbrukets uppkomst och utveckling av Robert Braidwood, professor vid oriental institution, Chicagos universitet (Smith 1998:8ff.).

Tillsammans har arkeologerna Julian Reade och Michael Roaf lyckats bestämma de geografiska gränserna för Halafkulturen, vilka visar sig sammanfalla nästan exakt med det område som etniska kurder idag kallar sitt hem (Izady 1993).

Området som omfattar Halafkulturen sträckte sig från Kirmanshah i provinsen May i sydöstra Kurdistan till Adyaman i provinsen Kowan i nordvästra Kurdistan och från Afrin nära Medelhavet till de norra områdena kring Vansjön (Fig. 27).

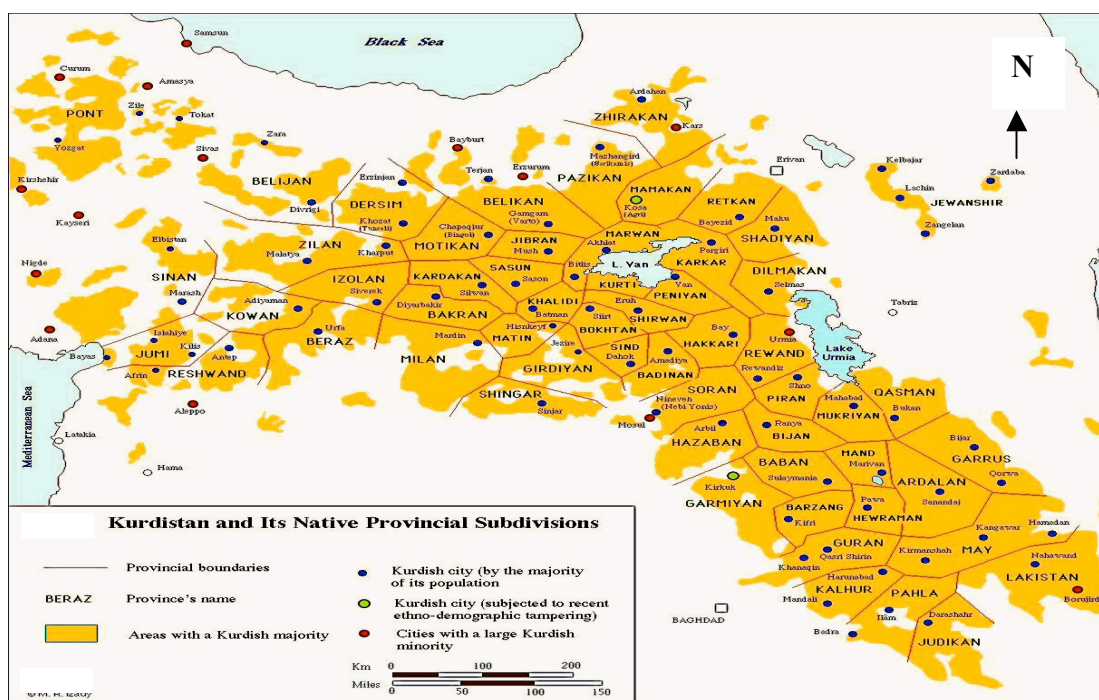

Fig. 27 Karta över Kurdistan (Kurdistanica hemsida).

Ca 5 300 f.Kr. framträder en ny kultur, Ubaidkulturen. Namnet kommer från tellen *al-Ubaid* i dagens Irak. Kulturen bredde ut sig från Mesopotamiens slätter (se bilaga Fig. 29) och upp mot bergen. *Ubaidierna*, eller proto-eufratierna som de ibland också kallas, sägs ha orsakat en blandning av kulturer i bergstrakterna då de behöll mycket av *Halafkulturen* och integrerade den med sin egen. Detta kan man fortfarande se spåren efter i *Halafkulturens* rikt ornerade och vackert designade keramik som *Ubaidkulturen*

tog upp (Fig. 28). Ubaidkulturen varade i 1000 år innan den hurriska kulturen tog över 4 300 f.Kr. (Izady 1993).

Till skillnad från sina företrädare spred sig *hurrierna* långt in i Zagros-Taurus-Pontus-bergssystemen och även in på den iranska platån och i Mesopotamien. Men deras ekonomi förblev integrerad i och koncentrerad kring bergstrakterna som knöts samman med politiken. Hurrierna talade ett språk eller en blandning av flera språk som var besläktade med nordöstra gruppen av den kaukasiska språkgrenen (Free Encyclopedia hemsida 2).

Omkring 2 500 f.Kr. utvecklades stora politiska och militära enheter ur den äldre hurriska statsformen. En av de politiska enheterna som fick stor framgång var *Guti/Qutil* som 2 250 f.Kr. förenade Sumer och resten av det mesopotamiska låglandet som Qutil härskade i över 130 år, fram till 2 120 f.Kr. (Izady 1993).

Melidi och Aratta var två framgångsrika handelscentra som etablerade goda interregionala handels- och ekonomiska förbindelser med områdena bortom bergen. Melidi har idag överlevt som Malatya medan *Aratta* identifieras som det kända arkeologiska utgrävningsområdet Godin Teppa nära Kangawar-dalen i södra Kurdistan (Fig. 27). Godin utgör tidsmässigt det äldsta arkeologiska bosättningsområdet i centrala Västiran (kurdiska delen). Området täcker en tidsperiod från ca 4 500 till 500 f.Kr. (Gopik 2006).

Omkring 2 500 f.Kr. tycks den kurdiska befolkningen vara förenade i en hurrisk

identitet. Men denna homogena kultur varade inte länge, då förtrupperna av de indoeuropeiska stammarna hettiterna och mittanierna omkring 2 000 f.Kr. vandrar till sydöstra Asien. Medan hettiterna delvis influerar samhällena kring bergen lyckas mittanierna bosätta sig i Kurdistan och influera den inhemska kurdiska befolkningen på många sätt.

Fig. 28 Platt skål (5,08 cm) från Ubaidkulturen 5500-4000 f.Kr. (The Metropolitan Museum of Art hemsida).

Ett tydligt och fortfarande bevarat traditionellt arv från mittanierna är konsten att väva mattor. De lyckades även introducera en del av den indiska traditionen bland kurderna som idag manifesterar sig i den kurdiska urreligionen *Yezidismen* (Free Encyclopedia hemsida 2). Tradition för arkeologer är något väldigt svårt om inte omöjligt att upptäcka i det arkeologiska materialet i brist på skriftliga källor. Och eftersom det pågår en ständig förändring av kultur, identitet och även till en viss mån tradition blir det allt svårare att spåra dessa tillbaka i tiden endast via det arkeologiska materialet.

Denna våg av indoeuropeisk invandring hade sin början någon gång omkring 3 000 f.Kr. då en folkgrupp från området av dagens Aralsjö började vandra söderut. En del av dem vandrade söderut mot Italien och Grekland, en annan del vandrade norrut mot Skandinavien och ytterligare en grupp österut till Persien (Iran) och Indien. Den tredje folkgruppen kom av historikerna att kallas indoiranier, men själv kallade de sig *arya*, arier (de ädla), (Hinnells 1998:80). De färdades österut i två vågor. Den första vågen passerade ca 2 000 f.Kr. genom norra Persien där några stannade och bosatte sig medan resten och majoriteten av dem fortsatte till nordvästra Indien där Induskulturen uppstod. Den andra vågen av indoiranier som bestod av bl.a. perser, meder, skyter och sagrotianer (vars namn idag återfinns i Zagrosbergen) slog sig ner i Persien omkring 1 500 f.Kr. Vid 850 f.Kr. hade den sista hurriska staten gått under då arierna tagit över.

Kurderna som ett folk nämns första gången 3000 f.Kr. i summeriska kilskrifter och relateras till landet *Karda* i Taurus-Zagros bergen i norra och nordöstra delarna av Mesopotamien, senare omnämns de även av grekerna på 300-talet f.Kr. och kallas då *Cyrtti* (Kurti) (Free Encyclopedia hemsida 2). De beskrivs även senare av romerska författare som folket som befolkar större delen av södra Persien samt centrala och norra Zagrostrakterna (Izady 1993).

Arierna kom med andra ord att dominera större delen av dagens Iran och nästan hela Zagrosbergskedjan fram till 1500-talet e.Kr.. Trots det lyckades kurderna behålla större delen av sina traditioner och sin religion, som utgjordes av den gamla forntida hurriska religionen, *yezidismen*. Kurderna kom att tala ett iranskt språk, kallat

Pahlawani/Pahlawi. Idag talas *Pahlawani* i Gurani- och Dimli(zaza)-dialekterna i iranska delen av Kurdistan (Free Encyclopedia hemsida 2).

Efter ariernas ankomst till Kurdistan bosatte sig många arameisktalande folkgrupper i västra Kurdistan. I samband med judendomens och kristendomens uppkomst övergav många kurder det kurdiska språket och började tala arameiska istället (Izady 1993).

Bland de många indoariska folkstammar som vandrade till Persien under de 2 000 åren f Kr hade mederna under 600-talet f.Kr. ett starkt inflytande på Kurdistan. När romarna drog sig tillbaka från Anatolien (Turkiet) runt 300-talet e.Kr. föll även det sista kurdiska/mediska kungadömet. Detta inledde en period av flera århundraden av kaos i Kurdistan fram till islams ankomst. Denna era kom att kallas guldåldern, en era som oundvikligen var kopplad till islamiska makter och influenser. Många kurder blev framgångsrika generaler i den islamiska armén, en av de mest framträdande i historien var Salah al-Din som återerövrade Jerusalem från korsfararen Rikard Lejonhjärta. Salah al-Din etablerade Ayyubiddynastin som regerade det mesta av Mellanöstern från 1169 till slutet av 1400-talet, då det ottomanska turkiska väldet tog över (Ahunbay 2006:2).

Som jag tidigare poängterade, kan ingen kultur idag spåras tillbaka i tiden till dess renaste form, eftersom ständiga förflyttningar samt in- och utvandringar har bidragit till en kulturell blandning av dagens folkgrupper. Detta i sig kan leda till ifrågasättandet av vad som egentligen anses vara rent kurdisk kultur. Även om det går att utmärka en kurdisk kultur i dag har bilden av den inte varit densamma för ca 600 år sedan och lär inte heller vara det om kanske 400 år. Det finns alltså inget entydigt svar på denna fråga och inte heller på någon liknande fråga gällande andra kulturer och folkgrupper.

Det jag har velat framhäva här är existensen av en kurdisk kontinuitet i dagens Kurdistan, en kontinuitet som varat i minst 5 000 år d.v.s. sedan 3 000 f.kr. Därför anser jag också att de borde ha lika stor rätt eller möjlighet som grannländerna Turkiet, Syrien, Irak och Iran att öppet tala om en arkeologisk identitet med referens till en rik förhistoria och historia som dessutom det arkeologiska materialet vittnar om.

8.1.2 Den politiska kurdiska frågan i nutid

Innan Turkiet blev en republik 1923 var landet monarkiskt och styrdes under det ottomaniska kungadömet som gav minoritetsgrupper självstyre. Självstyret definierades utifrån religionstillhörighet (Barkey & Fuller 1998:9ff.). Kurderna som tidigare hade konverterat till islam räknades i detta fall inte som en minoritetsgrupp eftersom de tillhörde landets majoritetsreligion, islam. De kollektiva identiteterna definierades alltså utifrån religionstillhörighet och inte kulturellt eller etniskt.

Den turkiska staten har länge menat att det inte finns någon kurdisk fråga, utan snarare problem av socioekonomisk karaktär och en fråga om terrorism i den sydöstra delen av landet (Cornell 2001). Men all politisk aktivitet och historik tyder på att det finns en kurdisk fråga i landet och denna måste ses i ljuset av bl.a. ekonomiska, politiska, ideologiska, sociala och internationella dimensioner genom tiderna. Det var så sent som i juli 2006, som den turkiska premiärministern Erdogan öppet inför internationella medier erkände existensen av en kurdisk fråga i landet som behöver tas tag i (Kurdish Human Rights Project Feb 2006:1).

Svante Cornell, docent i euroasiatiska studier vid Uppsalas universitet menar att den kurdiska frågan och dess etniska konflikt i Turkiet är annorlunda i förhållande till andra etniska konflikter som t.ex. de i Bosnien, Tjetjenien, Kosovo och Rwanda. Skillnaden av den kurdiska etniska konflikten i Turkiet från andra etniska konflikter har varit den minimala spänningen mellan kurderna och turkarna i samhället. Något som för övrigt inte har orsakat lika allvarliga och våldsamma konfrontationer mellan dessa två grupper som de andra ovannämnda (Cornell 2001).

I samband med att Turkiet blev en republik under ledning av Mustafa Kemal Atatürk 1923, anammades västerländska ideal som nationalism, sekularism, reformism och republikanism. Den nationalistiska tankegången blev extra intressant för kurderna, eftersom de såg det som möjlighet att uttrycka sin etniska gemenskap. Många etniska och minoritetsgrupper anammade en turkisk identitet (Cornell 2001) men ett turkiskt medborgarskap innebar också att de frånsade sig sin etniska bakgrund. Det var här som kurdernas stora missnöje blev stort och allvarligt, då den kulturella konsekvensen av att vägra acceptera turkiskt medborgarskap innebar förtyck för deras del (Burkey & Fuller

1998:12). Det var i samband med det som förbudet mot användningen av det kurdiska språket och utövandet av kurdisk tradition blev inrättades.

Kurderna blev nu landets största etniska grupp som sågs som ett hot av den turkiska staten (Barkey & Fuller 1998:10), ett hot som innebar splittringen av landet.

Enligt Cornell är en av de starkaste orsakerna till varför kurderna vägrar(de) överge sin kurdiska etniska identitet är att de anser sig vara ursprungsbefolkning och därmed ha rätten till att behålla sin etniska och kulturella identitet. Enligt *Free Encyclopedia* och *World Encyclopedia of Cultures and Daily Life* är kurderna ursprungsbefolkning i Kurdistan (Gaski 1998).

Den nationalistiska känslan växte fram, som den gjorde i Europa och västvärlden, i slutet av 1800-talet och under tidigt 1900-tal bland kurderna. Detta tog sig uttryck i form av uppror av kurderna i Irak, Iran och Turkiet (Barkey & Fuller 1998:5). Men det var först i början av 1960-talet som deras politiska aktivitet tog fart då Turkiet efter en militärkupp 1950 främjade demokrati, uttrycksfrihet och mänskliga rättigheter. De tidiga kurdiska politiska verksamheterna var influerade av de marxistiska och leninistiska idealen (Cornell 2001), som t.ex. PKK, (Parti Krekaran Kurdistan) det kurdiska arbetarpartiet, som bildades 1978 under ledning av Abdullah Öcalan.

Idag och i samband med de senaste politiska förändringarna i respektive länder och djupgående internationella utveckling kring förhandlingar av EU-medlemskap, har kurderna blivit alltmer nationsmedvetna, d.v.s. att de visar öppet att de är ett gemensamt folk, etniskt och kulturellt avskilda från nationerna i respektive länder.

Kurderna har generellt genom historien bott i isolerade regioner under olika välden som t.ex. perserna, det abbasidiska kalifatet i Bagdad och ottomanerna, denna isolering från väldenas centrum saktade ner kurdernas utveckling och chansen till ett enat och starkt självmedvetet folk (Barkey & Fuller 1998:6).

Med bildandet av turkiska arbetarpartiet TIP (Turkiy Isci Partisiti) under 1960, proklamerade dess medlemmar öppet, som också bestod av kurder, 1970 att det fanns ett etniskt problem i Turkiet (Barkey & Fuller 1998:15). Under 1980-talet kom den

kurdiska frågan starkt till tals vid ett europeiskt parlamentariskt möte 1989 (Barkey & Fuller 1998:16).

Barkey och Fuller menar att Turkiets demokratiska institutioner är till stor del icke funktionella när det gäller den kurdiska frågan (Barkey & Fuller 1998:97). Att prata om kurderna eller diskutera den kurdiska frågan vid parlamentet innebär risktagandet att strida mot konstitutionen samt uppmuntran till separatism, som enligt turkisk lag är ett brott. Den kurdiska frågan tas heller inte upp inom privata sektorer, än mindre bland de intellektuella i landet som t.ex. vid universitet och fakulteter. Ämnet existerar alltså inte inom den akademiska sfären p.g.a. dess känslighet i relation till staten.

Den mångfacetterade kurdiska frågan är mycket central för Turkiets framtid och dess relation till EU. De dominerande politiska makterna i Turkiet idag erkänner definitionen av ett kurdiskt problem som innebär en etnisk förnekelse (Cornell 2001). De kurder som på ett fredligare sätt än PKK försöker behandla den kurdiska frågan anklagas för landsförräderi, att vara separatister eller terrorister. Detta i sig lämnar kurderna och deras fråga i dilemmat att all politisk verksamhet automatiskt förknippas med PKK, terrorism och separatism, vilket också gör en dialog i samhället omöjlig.

8.2 Den samiska frågan i Sverige

Som ursprungsbefolkning och minoritet i Sverige har samerna lyckats bevara sin kultur och gruppidentitet trots att de redan för flera hundra år sedan formellt integrerades i den sociala strukturen i respektive land (Norrbottnensfjäll hemsida). Deras kultur skiljer sig tydligt från den svenska majoritetsbefolkningens kultur. Förutom det samiska språket, som är ett finsk-ugriskt språk, är även rennäringen, jojken och den traditionella klädedräkten viktiga inslag i den samiska kulturen. Samerna i Sverige bor huvudsakligen i de traditionella bosättningsområdena från Idre i Dalarna till Kiruna kommun i Norrbotten och kallar området Sápmi vilket betyder sameland (Stockholm stad kulturförvaltningens hemsida).

Med koncentration på samerna och den samiska kulturtillhörigheten i Härjedalen, mellersta Sverige, måste man kanske i första hand lägga betoning på den interaktion som skett mellan fångstkulturen (samerna) och bönderna (den nordiska befolkningen).

Enligt Inger Zachrisson (1997) har mötet mellan dessa två folkgrupper varit fredligt. Många samer i mellersta Sverige anpassade sig under tidig järnålder till en ny livsstil som innebar övergång från jakt och fiske till jordbruk. Det innebar också övergivandet av den samiska kulturen och upptagandet av en nordisk kulturell identitet istället samt språkbyte (Mulk & Zachrisson 1999:379). För många arkeologer är denna övergång inte så tydligt framkommen i det arkeologiska materialet, därmed blir argumenten för ensamisk kulturtillhörighet i mellersta Sverige under den perioden svaga.

8.2.1 Om samerna i historiska källor

Samerna nämns som tidigast av den romerska historieskrivaren Tacitus år 98 e.Kr. där han kallar dem *fenni* och betonar både kvinnors och mäns deltagande i jakt och fiske (Samiskt informationscentrums hemsida). I de källor som samerna nämns under det första årtusendet läggs betoning vid deras livsstil, d.v.s. den nomadiska livsstilen som kompletteras med jakt och fiske. Samerna omnämns även under 550-talet av den bysantinska historieskrivaren Prokopios som skridfinnar, under 700-talet av den langobardiske historieskrivaren Diaconus och på 890-talet av engelska kungen Alfred av Wessex (Samisk informationscentrums hemsida). Källor från 1100-talet talar om att finnar bodde i sydöstra Norges inland och i skogsmarkerna längs den nuvarande gränsen Norge – Sverige (Zachrisson 1997:10). I norskan har ordet *finn* ända fram till våra dagar betytt same och används fortfarande i Härjedalen (Zachrisson 1997). Samernas egen benämning *same* är belagd från 1200-talets slut (Zachrisson 1997:174). Från 1500-talet kommer de äldsta skriftliga källorna som nämner skattläggning bland samer och hur mycket olika samer eller samiska grupper betalade i skatt till den svenska kungen (Mulk m fl. 1999:29). Från 1700-talet nedtecknas traditioner inom det samiska samhället av samer själva om den egna tidiga urgamla historien i Skandinavien (Zachrisson 1997:20).

Den samiska frågan, i likhet med den kurdiska, handlar om en kulturell och etnisk tillhörighet och diskriminering av en etnisk grupp. Samerna användes på 1600-talet som tvångsarbetskraft när silver utvanns i Nasa silvergruva, något som klart visar att man på den tiden inte såg dem som människor med samma värde och rättigheter som andra (Free Encyclopedia hemsida 3). Till följd av gruvarbeten gjordes tvångsomflyttningar

av Karesuandolapparna från nordligaste delarna söderut som t.ex. till Jokkmokk och Härjedalen. Detta ledde till konflikt med dem som redan fanns på de platser dit de kom. De riktigt nordliga samerna och de som redan fanns i Jokkmokkstrakten hade olika sätt att bedriva renskötsel, och de nyinflyttades renar störde jokkmokkssamernas sätt att bedriva renskötsel (Free Encyclopedia hemsida 3).

Den samiska diskussionen kring kulturell och etnisk kontinuitet generellt har varierat genom tiderna. Under 1800-talet ansåg historiker, lingvister och arkeologer samerna vara Skandinaviens urbefolkning (Zachrisson 1997:16). Men denna tanke ändrades då det från ca 1860 och fram till 1900-talet ansågs finnas två skilda socioekonomiska system i centrala Skandinavien under järnålder och tidig medeltid (ca 550 f.Kr. - 1200 e.Kr.), nämligen en jägare samlarekultur samt en jordbrukskultur där den förra förknippades starkt med samerna (Zachrisson 2004:120). Senare skedde ännu en förändring hos arkeologer och historiker i frågan om samernas ursprung. Från början av 1900-talet och fram till 1970-talet talades det om en sentida samisk invandring österifrån. Teorin gick ut på att samerna skulle ha vandrat från norr och öster från Finland och Ryssland till sina nuvarande sydligaste områden i Norge och Sverige, d.v.s. mellersta Sverige. Slutligen fastställdes det av arkeologer på 1980-talet att samerna är Sveriges ursprungsbefolkning med hänsyn till bl.a. de arkeologiska och historiska materialen, ett tankesätt som var redan känt från 1800-talet (Zachrisson 1997:20).

Den samiska etniciteten ses idag som ett resultat av en process och ett samarbete med andra samhällen (Zachrisson 2004).

Samerna blev tidigt utsatta för skattekrav, delvis som ett led i omgivande staters strävan att utvidga sina territorier. Från tidig medeltid konkurrerade de nordiska staterna och Ryssland om makten i norr (Norrbottenfjällens hemsida).

8.2.2 Samernas politiska fråga idag

Den samiska frågan har de senaste åren varit aktuell utifrån hur dammbyggen, byggen av kommunikationsnätverk, begränsning av renbetesmark vintertid och turismens utbredning har påverkat det samiska området och samernas liv (Gaski 1998:347). De allra senaste diskussionerna (nov 2006) kring samernas rättigheter i Sverige har varit

riktad kritik från Diskrimineringsombudsmannen (DO) mot svenska statens diskriminering av samerna. DO ser det som ett krav att Sverige inom en snar framtid ansluter sig till ILO:s (International Labour Organization) urfolkskonvention (Newsdeks hemsida). ILO är ett av FN:s fackorgan som ska bevaka frågor om arbetsvillkor, diskriminering m.m. ILO:s konvention nr 169 innehåller ett antal bestämmelser och åtaganden till skydd för ursprungsfolkningar. I konventionen betonas särskilt markens betydelse för ursprungsfolkningarna (Norrbottnensfjäll hemsida).

I samband med ifrågasättandet av samernas etniska ursprung de senaste åren i Sverige har två frågor varit centrala, nämligen samernas rätt till jakt och fiske på statens mark ovanför odlings- och betesgränsen, som löper genom Norrbottens och Västerbottens län och Jämtlands län, och renarnas vinterbete på privat mark i Härjedalen (Hanh 1998:2). Samerna äger inte renbetesmarken, det gör staten, skogsbolag, lantbrukare och andra. Men de har långtgående nyttjanderätt vilket innebär att de får bedriva kommersiell jakt, fiske och renskötsel samt bygga renvaktstugor och andra byggnader som behövs för renskötsel (Hanh 1998:2).

Den rättighet samerna har idag som ursprungsbefolkning till utövandet av sin kultur bygger alltså på *urminnes hävd*, en princip om vem som kom först till landet, något som enligt svensk praxis måste bevisas av samerna (Hanh 1998:3). För samerna är det inte så lätt att redogöra för förhistoriska belägg för sin närvaro i Sverige, framförallt eftersom de har varit ett nomadiserande folk som saknar en skriftlig tradition. Sydsamiska blev inte ett skriftspråk förrän på 1900-talet. Därför blir samerna mer eller mindre knutna till den materiella historien som framför allt är tillgänglig i det arkeologiska materialet och landskapet. Fornlämningarna och fornminnesplatserna i Härjedalen utgör en stor del av samernas arkeologiska identitet i nutid eftersom till stor del de kan bekräfta samernas existens i området med lång kontinuitet.

Zachrisson tar den tunga uppgiften inom arkeologin i sitt försök att identifiera en (samisk) etnisk tillhörighet utifrån det arkeologiska materialet. Medan majoriteten av arkeologer menar att det är nästan omöjligt att se etnisk tillhörighet i det arkeologiska materialet menar Zachrisson att det går att göra det utifrån vissa kriterier för samisk

kulturtillhörighet som än idag karaktäriserar deras kultur, t.ex. bostadsform, rituella bruk och smycken (Zachrisson 1997). Idag är Vivallen i Härjedalen erkänd som en samisk boplats (Zachrisson 2004).

Innehållet i gravarna vid Vivallenboplatsen (1 000 – 1 100 e.Kr.) bestod av gravgåvor som brukar återfinnas vid samiska offerplatser. Gravarna från Vivallen är speciella i den bemärkelsen att de har en del gemensamt med den övriga nordiska/skandinaviska kulturen, men det finns även mycket som talar för att Vivallen är en samisk boplats (se kap. 6.2).

Gravgodset från Vivallen har likheter med ett äldre gravfält på Långön i Hotingssjön, nordvästra Ångermanland, däremot inte gravskicket. Gravarna i Hotingssjön låg under små högar, där de äldre var brandgravar och de yngre var skelettgravar (Baudou 1992:153).

Den samiska frågan i dag har en svag ställning bland de flesta svenska arkeologer med brist på intresse skriver Zachrisson 2004, vidare menar hon att dessa arkeologer är uppväxta med värderingar om den samiska kulturen som statisk och underlägsen eller icke existerande (Zachrisson 2004:127).

9. Rätten och möjligheten att tala om en arkeologisk identitet

Alla dessa konflikter över mark, land och vatten vare sig det är i Kurdistan, Jerusalem, Hawaii, Nordamerika eller i Sápmi, är en direkt konsekvens av diskrimineringen och förtrycket av ursprungsbefolkningar och minoriteter. Följden av förtrycket av ursprungsbefolkningar har lett till en större medvetenhet och betoning hos dessa folk på ett kollektivt identitetsskapande.

Jag har genom denna uppsats menat att alla folk har en rätt och en möjlighet att tala om en arkeologisk identitet. Men med den rätten följer också en risk, en risk som kan innebära anspråk på land. En arkeologisk identitet anser jag inte ger rätt att tillskansa sig land i någon form, varken i kurdernas fall eller i samernas. En arkeologisk identitet kan, i förtryckta minoriteters fall, bana vägen för dem att komma loss från kolonialismens efterdyningar då de öppet (nationellt och internationellt) blir erkända som grupper. Trots att samerna idag är erkända som en ursprungsbefolkning i Sverige diskrimineras de

fortfarande av den svenska staten. Kurderna har under lång tid varit förtryckta och fortsätter vara det än idag.

Att använda förhistorien för att bevisa kulturell kontinuitet i ett område bör i sig inte ses som ett hot mot nationalstaten ifråga. Ett hot uppstår först då denna kunskap om förhistorien i kombination med de fysiska lämningarna används som huvudargument för att göra anspråk på ett eget land. Återigen vill jag påpeka att varken kurderna eller samerna i någon medveten form hävdar att en arkeologisk identitet ger dem rätten att göra anspråk på ett eget land. De talar inte om arkeologisk identitet, däremot menar jag att fenomenet med ett förhistoriskt, historiskt gemensamt kulturellt identitetssökande kan sammanfattas under begreppet arkeologisk identitet, eftersom en längre kulturell kontinuitet oftare kan studeras via arkeologin och det arkeologiska materialet än via historia eller vilken humanistisk disciplin som helst.

Det faktum att förhistorien och det arkeologiska materialet kan och har använts av nationer för att legitimera sig och göra anspråk på andra geografiska områden genom tiderna (se kap 7.2), kan det ge oss en bild av vad det arkeologisk identitet kan ställa till med på ett politiskt plan.

I kurdernas fall har jag försökt tydliggöra problematiken kring Turkiets förnekelse av existensen av ett kurdiskt etnisk folk inom landet. Vidare menar jag också att rätten att tala om en arkeologisk identitet bör vara tillgänglig för alla folk, även för dem som saknar ett eget land. Däremot menar jag absolut inte att de ska/bör använda denna rätt till att legitimera rätten till ett eget land.

Samernas situation handlar om anpassning för att kunna praktisera sin tradition, i detta fall renskötsel som är en viktig del av den samiska kulturen. Men risken med denna anpassning kan innebära att de fråntas sin kultur när de inte längre kan erlagga några bevis för sin tradition som sträcker sig tillbaka mer än några hundra år (Hiltmann 2006). Samerna har ju lämnats med den svåra uppgiften att bevisa sin kulturella och traditionella kontinuitet för att på så vis även kunna bevisa att de har rätt att fortsätta bedriva renskötsel på dagens privata marker i Härjedalen. Samerna tycks ha mer eller mindre blivit vägleda av svenska staten att utgå från de samiska lämningarna, som

representeras av det arkeologiska materialet, eftersom de historiska/skriftliga källorna inte stödjer en tillräckligt lång kontinuitet bakåt i tiden.

Begreppet arkeologisk identitet kan ses som ett paraplybegrepp, ett samlande begrepp där olika former av identitetssökande via historiska, socialantropologiska, religiösa och politiska/samhällsvetenskapliga studier ingår. Jag menar inte att dessa studieområden kan förbises, tvärtom, det är viktigt att behålla dessa discipliner i studiet av kulturer och traditioner. Men inom den arkeologiska genren kan (oftast) en tidsmässigt längre kulturell studie göras.

10. Diskussion

Jag menar att alla folkgrupper har en rätt och möjlighet att tala om arkeologisk identitet i nutid. Här nedan kommer jag att diskutera hur även nomadiserande folkgrupper d.v.s. inte enbart bofasta folkgrupper, har en rätt och möjlighet att tala om en arkeologisk identitet. Därefter gör jag ett försök att sammanfatta likheter och olikheterna mellan kurdernas och samernas exempel som jag menar har, trots de skilda historiska och kulturella bakgrunderna, mer gemensamt.

10.1 Minoritetsgrupper och nomadiserande folk

Människan har genom alla tider vandrat p.g.a. olika anledningar som t.ex. krig, fattigdom, förföljelse eller också som nomadiserande folkgrupper fortfarande gör idag vandrar säsongvis efter sina jaktbehov och boskapens betesmarker. Jag anser att alla människor och folkgrupper har rätt till sin historia och sitt kulturarv, ett kulturarv som inte bara tar sig uttryck i fysisk form som t.ex. fornlämningar av olika slag och monument utan även i form av kollektivt minne och platser. Minoritetsgrupper och/eller nomadiserande folk har lika mycket rätt till sitt kulturarv som en majoritetsgrupp eller bofasta folk. Men om arkeologisk identitet som jag menar är till stor del bunden till en kulturs fysiska lämningar, hur förhåller sig nomadiserande folk som är i ständig vandring till fysiska lämningar? Det är sant att den nomadiserande livsstilen präglas av ständig förflyttning av bostad och boskap, men dessa folk har genom årtusenden alltid lämnat spår efter sig i landskapet. Offerplatser som är kollektiva platser i landskapet som folk ständigt kommer tillbaka till och knyts samman med utifrån gemensamma

troföreställningar. Samerna är också ett nomadiserande folk som likt andra nomadbefolkningar lämnar materiella spår efter sig.

I Saharaöknen i Afrika kan man idag se upp till 6 000 år gamla lämningar efter kulturer som en gång i tiden bebodde området innan de blev nomader. De stora monumentala hållristningarna i de flesta av Saharas bergområden vittnar om storviltjägarnas tid. Eftersom det inte bildas någon humus i öknen är de olika kulturlagren synliga med riklig förekomst av keramik, gravar, stenredskap, malstenar, härdar och hållbilder (Burenhult 1986:234). Omkring 2 000 f.Kr. drabbades området av extrem torka som gjorde att folk övergav boskapskötseln. En del av dessa herdekulturer, nomadiserande och boskapskötande, återfinns idag i bl.a. Sudan, Tchad, Niger, Mali och Bourkina Fasso (Burenhult 1986:234). Dessa folk kan med rätta också tala om en arkeologisk identitet.

När och var fysiska lämningar efter mänsklig aktivitet kan spåras, upptäckas och kopplas till en viss kultur och/eller folkgrupp bör det talas om arkeologisk identitet. En identitet som har en stark förankring i en gemensam förhistorisk, historisk, kulturell och etnisk kontinuitet.

Det arkeologiska materialet blir centralt för återspeglning av en grups sociala relationer individuellt och kollektivt, detta eftersom tillgången till andra aspekter av en kultur som t.ex. identitet, troföreställningar och framför allt muntliga traditioner inte lämnar lika tydliga fysiska spår. Men detta innebär inte att dessa aspekter är omöjliga att upptäcka i det arkeologiska materialet.

Oftast utgör gravar och deras innehåll en stark indikation på kulturers troföreställningar, etnicitet och identitet (kollektiv eller individuell). Men eftersom kulturer är i ständig utveckling och förändring, förändras även de fysiska lämningarna. Detta tolkas vanligtvis av arkeologer som sociala förändringar relaterade till kontakter mellan olika kulturella grupper.

10.2 Kurdisk och samisk arkeologisk identitet – likheter och olikheter

Den arkeologiska identiteten bär kulturella, förhistoriska, historiska, etniska och högst politiska aspekter, detta eftersom kollektivt identitetsskapande, som arkeologisk identitet handlar om, oundvikligen går in på dessa områden.

I kapitel 6 har jag försökt redogöra för hur monumenten i Hasankeyf utgör en del av kurdernas arkeologiska identitet idag. Jag har också påpekat hur en del av Härjedalens fornlämningar utgör en del av samernas arkeologiska identitet och jag menar att dessa fysiska lämningar efter en kultur stärker en arkeologisk identitet.

Kurderna och samerna är vid första anblicken två helt skilda folkgrupper med olika kulturell och historisk bakgrund. Men utifrån behovet av en arkeologisk identitet är de väldigt lika. Både kurderna och samerna är ett folk fördelat på fyra olika länder: kurderna mellan Irak, Turkiet, Iran och Syrien, och samerna mellan Finland, Norge, Sverige och Ryssland. Till skillnad från samerna har kurderna en mycket rik förhistoria och historia som kan bevisas skriftligt och arkeologiskt utifrån material och fynd. Samerna däremot saknar en egen skriftlig tradition och källor som sträcker sig längre än 1700-talet vilket också har gjort det mycket svårare för dem att bevisa en kontinuitet av bl.a. renskötsel i Härjedalen endast utifrån historiska och skriftliga källor. Vidare är samernas kulturarv i form av fornlämningar väldigt få och är i första hand förknippade med kulturlandskapet som tyvärr i dag hotas att förstöras p.g.a. skogsbruk och byggnationer av olika slag. Det faktum att samerna använder sig mycket av organiska material för bostadsbygge som snabbt bryts ner i naturen, har bidragit till frånvaron av spår och lämningar efter dem. På sydsamiskt område är det i regel ett mildare klimat med rikare växtlighet, därför är äldre lämningar svårare att upptäcka än norrut. Men detta behöver inte innebära att samisk bosättning inte har förekommit i ett område, samiskt bostadsskick har varit mycket varierat (Zachrisson 2003:2). Detta kan också betyda att den samiska kulturen inte skilde sig så mycket från den nordiska. Det som idag betecknas som typiskt samisk kultur kanske inte var det för ca 800 år sedan. Det finns heller inget som talar för att dagens samiska kultur kommer att se likadan ut om ca 600 år. Vad händer om samerna slutar helt med renskötsel? Kommer deras kulturella

identitet att ifrågasättas? Kommer deras samiska identitet att ifrågasättas om de inte längre bedriver renskötsel?

Det går inte att använda dagens kriterier för samisk kultur för att bevisa en kontinuitet som sträcker sig längre än 1000 år tillbaka i tiden. Faktum är att det är allmänt svårt att använda dagens kriterier som definierar en kultur och försöka att utifrån dessa kriterier hitta en förhistorisk kontinuitet som sträcker sig flera hundra eller tusen år tillbaka i tiden.

Denna problematik med förstörelse av kulturarv i form av fornlämningar och monument är också rådande i staden Hasankeyf i sydöstra Turkiet. Det råder alltså inga tvivel om att Hasankeyfs monument även är en del av många andra etniska gruppers arkeologiska identitet förutom kurdernas. Den huvudsakliga motsättningen är mellan den turkiska staten och dess hållning att allt av historisk och kulturellt värde är turkiskt, och det kurdiska folkets begäran att deras kulturarv erkänns av den turkiska staten.

Dammygget i staden Ilisu utgör endast en del av den problematik som råder kring GAP-projektets många dammyggen i området (se Fig. 3). Det finns både lokal och internationell påverkan kring dammyggen i och/eller i närheten av forntida och historiska platser och städer. Vad som måste tas i beaktande är att en del av dessa städer och platser som t.ex. Hasankeyf i dag fortfarande bebos och utgör en del av lokalbefolkningens vardag. Hänsyn måste alltså tas till förhållandet mellan lokalbefolkningen och fornlämningarna på plats idag, och att dessa monument utgör en inkomstkälla för dem. Trots att Hasankeyf kunde vara en lämplig turistort har det inte satsats mycket på den fronten. Ett starkt argument att avstå från turismsatsningar har varit dammyggets konsekvenser, då staden till stor del kommer att dränkas. Vem vill investera i en sådan plats?

Både kurderna och samerna som ursprungsbefolkningar och minoritetsgrupper har en rätt och möjlighet att tala om en arkeologisk identitet, enligt min mening. Denna sociala konstruktion i sig kan, trots bristen på historiska och skriftliga källor som i samernas fall, bevisa en kulturell och historisk kontinuitet i ett visst geografiskt område, eller som i kurdernas fall starkare bevisa existensen av en etnisk minoritetsgrupp i Turkiet.

Men förutsättningen för en arkeologisk identitet är, till stor del, närvaron av det arkeologiska materialet och i fallet med ursprungsbefolkningar hänger det ofta starkt ihop med det geografiska området och det naturliga landskapet.

Det går inte att tala om en arkeologisk disciplin i total frånvaro av materiell kultur och/eller fynd, eftersom arkeologi som vetenskap i första hand bygger på studiet av svunna kulturer utifrån dess lämningar som alltså utgör det arkeologiska materialet. I total frånvaro av det arkeologiska materialet kan man lika gärna tala om en historisk studie istället för en arkeologisk. Därför är det mycket svårare att tala om en arkeologisk identitet i total frånvaro av fysiska lämningar efter en kultur (som alltså utgör det arkeologiska materialet).

Den kurdiska och samiska materiella kulturen skiljer sig självklart mycket ifrån varandra och även i hur den används för att förstärka en etnisk och/eller kulturell identitet hos respektive folkgrupper.

Hasankeyf anses av kurderna vara kurdisk och dess monument, som utgörs främst av historiska och medeltida moskéer och slottsruiner, utgör en del av kurdernas kulturarv. Men till skillnad mot samernas fall, använder inte kurderna det arkeologiska materialet för att bekräfta någon kurdisk förhistorisk kontinuitet i Kurdistan. Kurdernas förhållande till Kurdistan är inte ett ämne att ifrågasätta i mitt exempel, däremot är erkännandet av existensen av den kurdiska etniciteten i sydöstra Turkiet central. Etniskt är kurderna erkända i Irak, Iran och Syrien, men i Turkiet anses de vara ”bergsturkar” och det verkar att all materiell kultur som kopplas till dem vara turkisk.

För samerna däremot utgör det arkeologiska materialet, framförallt samiska lämningar och Vivallegravarna samt deras innehåll, utgångspunkten för att bevisa en samisk kulturtillhörighet och kontinuitet i Härjedalen för svenska staten. Den samiska materiella kulturen är i förhållande till den kurdiska mycket mindre omfattande, men det har inte varit omöjligt att koppla den till en samisk kultur. Detta trots att den samiska kulturen idag till stor del skiljer sig till från det som för 1000 år sedan ansågs vara samisk kultur.

11. Slutsats

Arkeologisk identitet är en historisk och kulturell rätt och möjlighet för varje nation att tala om. Den förstärks genom en kollektivt medveten etnisk, historisk och kulturell tillhörighet. Denna medvetenhet i kombination med referenser till fysiska kulturarv i form av t.ex. monument, fornlämningar och även kulturellt bundna platser i landskapet kan förstärka en grupps kulturella och etniska identitet.

Bristen på intresse från den turkiska staten att rädda monumenten och de kulturella lämningarna (inte bara i Hasankeyf utan allmänt i den fattiga kurdiska delen) kan tydligt kopplas till Turkiets förnekelse av kurdernas existens som etnisk minoritet i landet. På grund av denna förnekelse är det också svårare att tydligt urskilja kurdisk arkeologi i landet, den klassas ofta som turkisk istället.

Samernas etniska identitet är inte förnekad i Sverige men samerna har under lång tid varit utsatta för kontinuerlig diskriminering från svenska staten. Intresset för bl.a. samisk arkeologi är svag bland arkeologer i landet. För samerna i Härjedalen (och kanske i Sverige) utgör fornlämningar med koppling till samisk kultur en viktig faktor i deras försök att påvisa sin kulturella kontinuitet i området. De samiska historiska källorna anses idag inte vara tillräckligt starka för att utgöra ett belägg för samisk kulturell kontinuitet i Härjedalen. Därför blir de samiska, fysiska (forn)lämningarna en utgångspunkt i försöken att påvisa en förhistorisk samisk kontinuitet i Härjedalen. Men i samband med det moderna jordbruket förstörs en stor del av de fornlämningar som direkt kan kopplas till en samisk kultur idag, detta utgör ett hot mot den samiska kulturen.

För såväl kurderna som samerna är det viktigt som minoritetsgrupper och etniskt förtryckta och diskriminerade att betona vikten av en arkeologisk identitet. För kurderna kan betoningen av en arkeologisk identitet förstärka deras strävan att bli erkända som en etnisk minoritet i Turkiet. I samernas fall kan betoningen av en arkeologisk identitet bekräfta rätten att bedriva traditionell samisk renskötsel.

Förtrycket och diskrimineringen av både kurder och samer som minoritets grupper kan idag ses som belägg på kolonialismens fortsatta existens. Förtrycket av kurder som etnisk grupp samt försummelsen av en kurdisk arkeologi i den västerländska litteraturen har bidragit till att den kurdiska frågan generellt i den akademiska världen har ignorerats. På samma sätt kan bristen på intresse för samisk arkeologi i Sverige spåras till grundläggande värderingar av den samiska kulturen, som allt sedan 1600-talet har betraktats som mindre värd (Free Encyclopedia hemsida 3). Trots att Sverige och västvärlden allmänt är mer medvetna om mänskliga rättigheter och existensen av världsfredsorganisationer och olika mänskliga rättigheters organisationer, lever tyvärr många fördomar mot ursprungsbefolkningar och minoritetsgrupper kvar i våra dagar. Det kolonialistiska förtrycket av samer var inte så konfliktladdat före 1800-talet, det fanns en ömsesidig överenskommelse mellan samer och skandinaverna. Det var först under 1800-talet i samband med den socialdarwinistiska läran som samer av skandinaverna betraktades som barbarer och deras kultur sågs som mindre värd.

Det är framför allt de samhällliga och statliga institutionernas ointresse eller förnekelse som bidrar till minoritetsgruppers situation. Det är, enligt min åsikt, en kolonialistisk inställning att den kurdiska respektive samiska kulturen måste definieras medan den turkiska och skandinaviska inte behöver det. Varför? En majoritetskultur ges inte rätten att trycka ner en minoritetskultur såvida inte en stark kolonialistisk attityd existerar. Dessvärre finns denna attityd även inom den akademiska världen, som fallet är med attityden till kurdisk arkeologi i Turkiet och inställningen till samisk arkeologi i Sverige.

Begreppet arkeologisk identitet må vara nytt, två ord sammansatta av mig, men dess innebörd har länge använts av grupper i sökandet efter en gemensam, medveten, kollektiv identitet. Det jag har betonat med detta begrepp är arkeologins roll, den materiella kulturens betydelse, som ytterligare en källa att använda vid sidan av de historiska och skriftliga i just sökandet efter bekräftelse av en kulturell tillhörighet eller etnisk identitet i nutid.

12. Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att dels försöka definiera begreppet arkeologisk identitet, men dels göra en analys av hur arkeologisk identitet tar sig uttryck i en arkeologisk/politisk diskussion. Begreppet diskuteras utifrån två skilda exempel på vad arkeologisk identitet kan innebära för minoritetsgrupper, dels kurderna i staden Hasankeyf i sydöstra Turkiet, dels samerna i Härjedalen i mellersta Sverige.

Frågeställningarna som jag utgår ifrån är: 1) Vad innebär arkeologisk identitet i nutid? 2) Skulle kurderna och samerna kunna tala om arkeologisk identitet (eftersom de inte gör det i dagsläget) trots bristen på ett eget land, och hur förhåller sig arkeologisk identitet till det arkeologiska materialet?

Arkeologisk identitet är en form av kollektiv identitet som med referens till gemensamma kulturella lämningar efter svunna eller nuvarande kulturer och historia förstärker gruppens identifikation. Den arkeologiska identiteten, menar jag, är inte endast bunden till geografiska områden eller fysiskt bevarade kulturella lämningar utan kan bättre styrkas utifrån existensen av fysiska lämningar. De monument och lämningar som finns i staden Hasankeyf är en del av den kurdiska arkeologin, en del av den kollektiva identitet som förstärks via arkeologin. På samma sätt utgör fornlämningarna i Härjedalen samt spåren efter den samiska kåtan, härden och rituella bruk en del av samernas kollektiva kulturella identitet.

Jag vill argumentera för att om man kan tala om etnisk och kulturell identitet i nutid, så kan man även tala om en arkeologisk identitet. Om arkeologi handlar om/är kulturhistoria, så kan varje nation och/eller folkgrupp tala om sin arkeologiska identitet. Detta gäller även för etablerade bofasta nationer, d.v.s. inte bara minoritetsgrupper utan även nomadiserande folk.

Det kurdiska exemplet i Hasankeyf behandlar hur flera tusen år gamla monument riskerar att hamna under vatten i samband med ett dammbygge i staden Ilisu. Bristen på intresse från den turkiska staten att rädda dessa monument kopplar jag starkt till förtrycket av kurderna och framför allt förnekelse av deras existens som minoritetsgrupp i landet. Kurder i Turkiet anses vara ”bergsturkar”.

Det samiska exemplet behandlar samernas rätt att bedriva renskötsel på privata marker i Härjedalen. Samerna menar att de bör ha rätt att bedriva renskötsel på dessa marker eftersom de alltid har gjort det. Renskötseln utmärker bl.a. den samiska kulturen. Markägarna däremot vill att samerna ska bevisa en samisk kulturtillhörighet och kontinuitet som bekräftar samernas utsaga. Men eftersom samerna saknar en egen historieskrivning som sträcker sig längre tillbaka i tiden än 1700-talet, har de skriftliga och historiska källorna varit mycket begränsande. Därför har de vänt sig till de arkeologiska materialen istället för att försöka bevisa en samisk kulturtillhörighet i Härjedalen. Arkeologen Inger Zachrisson har varit en ledande figur i den samiska frågan, då hon menar att samisk kulturtillhörighet går att spåra i det arkeologiska materialet utifrån kriterier som bostadsform, rituella bruk och den samiska härden.

Genom att kurderna i Hasankeyf är motståndare till dammbygget med argumenten att det förstör kurdernas kulturarv, anser jag att det finns en medveten kollektiv identifikation som en kurdisk etnisk grupp. Samernas etniska identitet är inte förnekad i Sverige men ifrågasatt.

Alla folkgrupper har en rätt och en möjlighet till att tala om en arkeologisk identitet vare sig de är bofasta eller nomadiserande, men denna rätt medför även framför allt politiska konflikter då dessa grupper kan använda denna rätt till att göra anspråk på ett eget land. Men jag menar inte att kurderna eller samerna vill göra anspråk på ett eget land genom att använda de fysiska kulturella lämningarna i respektive länder. Människan har genom alla tider vandrat p.g.a. olika anledningar som t.ex. krig, fattigdom, förföljelse, eller säsongsvandrar de som nomadiserande folk gör än idag mellan sina jakt- och betesmarker.

Förtrycket och diskrimineringen av både kurderna och samerna som minoritetsgrupper kan idag ses som belägg för kolonialismens existens. Förtrycket av kurderna som etnisk grupp samt försummelsen av en kurdisk arkeologi i den västerländska litteraturen har bidragit till att den kurdiska frågan glömts bort i den akademiska världen generellt. På samma sätt kan bristen på intresse för samisk arkeologi i Sverige spåras till de

grundläggande värderingar om den samiska kulturen, som allt sedan 1600-talet har betraktats som mindre värd.

Varken kurderna eller samerna använder sig medvetet av just begreppet *arkeologisk identitet*, eftersom det är skapat av mig. Det kurderna och samerna däremot gör, d.v.s. dels strävan att erkännas som etnisk minoritet samt försök att bevisa en kulturell tillhörighet och kontinuitet, kan sammanfattas i begreppet arkeologisk identitet.

Referenser

Litteraturförteckning

- Ahunbay, Z. 2006. Hasankeyf in the Context of Cultural Heritage Preservation in Turkey. Istanbul Technical University. Department of Restoration.
www2.weedonline.org/uploads/comment_ilisu_zeynephunbay_hkeyf_cultheritage_engl.pdf (16 aug 2006)
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. 2004. *Tolkning och reflektion*. Studentlitteratur, Lund.
- Bahn, G.P. (red.). 1998. *Försvunna städer*. Historiska Media, Lund.
- Bandaranayake, S. 1977. *Imperialism och Arkeologi*. Ordfront/Arkivet för folkets historia, Stockholm.
- Barkey, H.J. & Fuller, G.E. 1998. *Turkey's kurdish question*. Rowman and Littlefield, Maryland.
wwics.si.edu/subsites/ccpdc/pubs/kur/kurfr.htm (4 dec 2006)
- Barth, F. (ed.) 1969. *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*. Universitetsförlaget. Bergen, Oslo.
- Baudou, E. 1992. *Norrlands forntid – ett historiskt perspektiv*. Wiken, Höganäs.
- Beach, H., Bäckman, L., Danell, Ö., Lindmark, D. och Sköld, P. ”Den samiska kulturen kommer att utrotas”.
www.dn.debatt.se (8 dec 2006)
- Burenhult, G. 1986. *Speglingar av det förflutna*. Bra Böcker, Höganäs.
- Bäärnhjelm, G. & Lind, L. 1977. Inledning. Bandaranayake, S. (red.) 1977. s. 9-25 *Imperialism och Arkeologi*. Ordfront/Arkivet för folkets historia, Stockholm.
- Bradley, R. 2000. *An Archaeology of Natural Places*. Routledge. London.
- Castells, M. 1997. *The information age: economy, Society, and Culture. Vol.2, The Power of Identity*. Blackwell, Oxford.
- Ciment, J. 1996. *The Kurds – State and Minority in Turkey, Iraq and Iran*. Facts On File, Inc. New York.
- Cornell, S.E. 2001. The Kurdish Question in Turkish Politics. *Orbis*, Vol. 45 nr 1 s. 31-47
www.cacianalyst.org/Publications/cornell_Orbis.htm (3 dec 2006)

DeCorse, C.R. 1989. Material aspects of Limba, Yalunka and Kuranko ethnicity: archaeological research in northeastern Sierra Leone. Shennan, S.J. (ed) 1989 s. 125-139. *Archaeological Approaches to Cultural Identity*. Unwin Hyman, London.

Environmental Impact Assessment Report, Update 2005
Impact Environmental Group, Ilisu Dam and HEPP (Hydroelectric Power Plant)
www.designconsult.com/.../images/force-download.php?file=./umwelt/pdf/08_section_05_investigation.pdf (19 dec 2006)

Eriksen, T.H. 2004. *Rötter och Fötter - Identitet i en föränderlig tid*. Nya Doxa, Nora.

Fagan, B.M. 2001. *People of the Earth*. Tenth edition. Prentice Hall, New Jersey.

Fitzgerald, K. Jan 1995. "Before the deluge: dam construction in Turkey threatens invaluable archaeological sites".
www.findarticles.com/p/articles/mi_m1430/is_n4_v17/ai_16045709
(16 okt 2006)

Friedman, J. 1992. Narcissism, roots and post modernity: the constitution of selfhood in the global crisis. Lash, S.& Friedman, J. (ed.) 1992. *Modernity and Identity*. Blackwell, Oxford s. 331-363.

Friedman, J. 1994. "Will the Real Hawaiian Please Stand: Anthropologists and Natives in the global Struggle for Identity". *Journal of the Royal Institute of Linguistics and Anthropology* s.737-765

Gardner, M. February 2006. Ilisu-Update.
www.weed-online.org/themen/107209.html (16 aug 2006)

Gaski, H. 1998. Sami. Gall T.L. (ed.) 1998 s. 345-348. *World Encyclopedia of Cultures and Daily Life*. Volume 4 – Europe.

Gerster, G. "Abu Simbel frälst från undergång". *National Geographic*. Nr 5, 2004, s. 48-59.

Gilkes, O. 2003. The Voyage of Aeneas: Myth, Archaeology, and Identity in Interwar Albania. Kane, S. (ed.). 2003. s. 31-47. *The Politics of Archaeology and Identity in a Global Context*. Archaeological institute of America. Boston, Massachusetts.

Gopik, H. 2006. "On the High Road: The History of Godin Tepe", Iran. *The Shelby White-Leon Levy*.
www.fas.harvard.edu/~semitic/wl/digsites/Iran/Godin2006/ (29 nov 2006)

Hallin, G. 2002. "Arkeologi, legitimitet och identitet".
<http://mainweb.hgo.se/Forskning/kulturarv2001.nsf/e87d0871264c3011c1256ac6003dedd0/de28031aa66db47dc1256b3c005935cd!OpenDocument> (7 mars 2006)

- Hamilakis, Y. 1999. Lives in Ruins: Antiquities and National Imagination in Modern Greece. Kane, S. (ed.) 2003 s. 51-78 *The Politics of Archaeology and Identity in a Global Context*. Archaeological institute of America. Boston, Massachusetts.
- Hanh, T. 1998. ”Samernas markrättigheter i Sverige”. *Fakta Skog* nr 11. Sveriges Lantbruks universitet, Uppsala.
www2.slu.se/forskning/fakta/faktaskog/pdf98/S98-11.pdf (30 nov 2006)
- Hiltman, L. 2006. *Arkeologi i rättsprocessen. Hur påverkar ett arkeologiskt perspektiv ursprungsbefolkningars möjlighet till kulturell förändring?* B-uppsats, Institutionen för antikens historia och arkeologi, Lund.
- Hinnells, J. 1998. Den kosmiska kampen: Zoroastrismen. Beaver, R.P., Bergman, J. mf. 1998. s. 80-87. *Världens Religioner*. Verbum Förlag, Stockholm.
- Hodder, I. 2003. Sustainable Time Travel: Toward a Global Politics of the Past. Kane, S. (ed.) 2003. s.139-146. *The Politics of Archaeology and Identity in a Global Context*. Archaeological institute of America. Boston, Massachusetts.
- Izady, M.R. 1992. Kurdistan, Where Credit is Due. *Kurdish Life*, nr 4.
www.xs4all.nl/~tank/kurdish/htdocs/his/beer.html
- Izady, M.R. 1993. Exploring Kurdish Origins.
www.kurdistanica.com/english/history/articles-his/his-articles-02.html (7 mars 2006)
- Izady, M. R. 1996. The Drowning of the Kurdish Historical and Artistic Heritage
www.kurdistanica.com/english/history/articles-his/his-articles-03.html (7 mars 2006)
- Joyce, R.A. 2003. Archaeology and Nation Building: A View from Central America. Kane, S. (ed.) 2003. s. 79- 97. *The Politics of Archaeology and Identity in a Global Context*. Archaeological institute of America. Boston, Massachusetts.
- Kamali, M. 2005. Förord. Loomba, A. 2005. s. 9-13. *Kolonialism/Postkolonialism en introduktion till ett forskningsfält*. Tankekraft förlag, Stockholm.
- Kane, S. (ed.). 2003. *The Politics of Archaeology and Identity in a Global Context*. Archaeological institute of America. Boston, Massachusetts.
- Loomba, A. 2005. *Kolonialism/Postkolonialism en introduktion till ett forskningsfält*. Tankekraft förlag, Stockholm.
- Magnusson, G. 1987. Härjedalen. Janson, S. & Lundberg, E.B. (red.) 1987. s. 378-380. *Med arkeologen Sverige runt*. Bokförlaget Forum, Stockholm.
- McManamon, F.P. 1999. Archaeology, Nationalism and Ancient America. Kane, S. (ed.) 2003. s. 115-137. *The Politics of Archaeology and Identity in a Global Context*. Archaeological institute of America. Boston, Massachusetts.

- Meskill, L. 2003. Pharaonic Legacies: Postcolonialism, Heritage, and Hyperreality. Kane, S. (ed.) 2003 s. 149-171. *The Politics of Archaeology and Identity in a Global Context*. Archaeological institute of America. Boston, Massachusetts.
- Mulk, I-M., Zachrisson, I. 1999a. Samerna under tidig järnålder – tidig medeltid. Burenhult, G. (red.) 1999. s. 378-379. *Arkeologi I Norden 2*. Verbum, Stockholm.
- Mulk, I-M., Lagerstam, L., Israelson, I. och Aro, J. 1999b. Samisk kulturarvsprogram, Rapport.
www.bd.lst.se/publishedObjects/10000912/kulturarv1999.pdf (9 dec 2006)
- Noble Wilford, J. "First settlers domesticated pigs before Crops". *New York Times* 31 maj 1994.
- Osborn, A. 1989. Multiculturalism in the eastern Andes. Shennan, S.J. (ed) 1989. s 141-154. *Archaeological Approaches to Cultural Identity*. Unwin Hyman, London.
- Overbye, S. "Damm översvämmar arkeologiska skatter i Sudan". *Illustrerad Vetenskap*. Nr 8, 2006, s 58-65.
- Parker Pearson, M. 1999. *The archaeology of death and burial*. Texas A&M University Press, Texas.
- Ramqvist, H. P. 1983. *Gene on the origin, function and development of sedentary Iron Age settlement in Norhtern Sweden*. Department of Archaeology University of Umeå, Umeå.
- Riksantikvarieämbetet 2005. *Riksantikvarieämbetets miljömålsstrategi, Återrapportering enligt 2005 års regleringsbrev*.
www.raa.se/.../documents/extern_webbplats/2005/december/riksantikvarieambetets_miljomalsstrategi.pdf (9 jan 2007)
- Ronayne, M. 2005. "The Cultural and Environmental Impact of Large Dams in Southeast Turkey", *Fact-Finding Mission Report* Feb. 2005. National University of Ireland, Galway.
- Said, E. 1978. (Svensk översättning 1993). *Orientalism*. .Ordfront Förlag, Stockholm.
- Shennan, S.J. (ed.) 1989. *Archaeological Approaches to Cultural Identity*. Unwin Hyman, London.
- Smith, B.D. 1998. *The Emergence of Agriculture*. Scientific American Library, New York.
- Svanberg, F. 2003. *Decolonizing the Viking Age 1*. Almqvist & Wiksell Internaional, Stockholm.

Trigger, B.G. 1989. *Arkeologins Idéhistoria*. Brutus Östlings Bokförlag Sympsion, Stockholm.

Welinder, S. 1998. Inledning. Johnsen, B & Welinder, S. (red.) 1998. *Etnicitet eller kultur*. Mitthögskolan, Öresund.

Werbart, B. 2002. *De osynliga identiteterna – Kulturell identitet och arkeologi*, Umeå Universitet.

Zachrisson, I. 1997. *Möten i Gränsland. Samer och germaner i Mellanskandinavien*. Statens Historiska Museum, Stockholm.

Zachrisson, I. 2003. Föredrag på Sverresborg, Trondheim.
<http://trondelag.kulturenett.no/gogd.aspx?id=114> (14 dec 2006)

Zachrisson, I. 2004. Archaeology and Ethics. The South Sámi example. Karlsson, H. (ed.) 2004. s. 117-129. *Swedish Archaeologists on Ethics*. Bricoleur Press, Lindome.

Hemsidor

Adiyamanli hemsida

www.adiyamanli.org/larger_view_of_gap_region_map.htm (11 jan 2007)

Amnesty International USA. "Leyla Zana, Prisoner of Conscience". *Special Focus Cases* 2006.

www.amnestyusa.org/action/special/zana.html (9 nov 2006)

Anådalen Saemien Sijte hemsida

www.anadalen.com/samerna.html (8 dec 2006)

BBC News hemsida

http://news.bbc.co.uk/olmedia/1650000/images/_1654266_hasan2_web.jpg (27 sep 2006)

Bourlingueurs hemsida

www.bourlinguers.com/turquie/page_18.htm (5 okt 2006)

Corren.se hemsida

"Markberedning förstör fornlämningar" 28 nov 2006

www.corren.se//archive/2006/11/28/iysamtarvali796.xml (8 dec 2006)

Council on Foreign Relations hemsida

"Kurdistan Workers' Party (Turkey, separatists)".

www.cfr.org/publication/9241/ (12 okt 2006)

Country Studies hemsida

"Kurds, Turkey Table of Contents"

<http://countrystudies.us/turkey/28.htm> (7 mars 2006)

Export Credit Agencies Watch hemsida

www.eca-watch.org/problems/mideast/turkey/ilisu_intro.html (7 aug 2006)

Eliasson hemsida

www.eliasson.nu/default.asp?ID=33 (22 okt 2006)

Encyclopedia Kurdistanica hemsida

www.kurdistanica.com (21 dec 2006)

Federation of American Scientist hemsida "The Kurds in Turkey"

www.fas.org/asmp/profiels/turkey_background_kurds.com (12 okt 2006)

Fiskailofsdalenglote hemsida

www.fiskailofsdalenglote.se/images/karta_hela.gif (8 dec 2006)

Free Encyclopaedia hemsida

1 <http://en.wikipedia.org/wiki/Postcolonialism> (9 nov 2006)

2 http://en.wikipedia.org/wiki/Kurdish_people (30 nov 2006)

3 <http://sv.wikipedia.org/wiki/Samer> (30 nov 2006)

4 http://en.wikipedia.org/wiki/Roma_people (13 dec 2006)

5 <http://en.wikipedia.org/wiki/Hasankeyf> (6 aug 2006)

6 <http://en.wikipedia.org/wiki/Ayyubid> (7 aug 2006)

Guide Martine hemsida

www.guide-martine.com/images/hasankeyf9.jpg (22 sep 2006)

Hasankeyfim hemsida

www.hasankeyfim.com/tarih/yukaris2.htm fig. 5 (16 ok 2006)

www.hasankeyfim.com/tarih/kuck2.htm fig. 6 (18 aug 2006)

www.hasankeyfim.com/tarih/buyuku2.htm fig. 7 (12 okt 2006)

www.hansakeyfim.com/tarih/rizk2.htm fig. 11 (12 okt 2006)

www.hasankeyfim.com/tarih/zeynel2.htm fig. 15 (12 okt 2006)

Jämtland Härjedalen hemsida

www.jamtland.info/parser.php?did=6:15&lang=sv&cid=300&offset=0&catid=-1®ion=&text=&newcatid=310 (8 dec 2006)

KHRP (Kurdish Human Rights Project). "Evaluation of the human rights situation in the Kurdish region/south-east Turkey" February 2006.

www.hasankeyfgirisimi.org/en/indexDateien/Comment_KHRP_HumanRights_Feb2006.pdf (16 okt 2006)

Kurdistanica hemsida

www.kurdistanica.com/english/geography/maps/map-03.html (12 mars 2006)

Län museet Västerbooten hemsida

www.ylm.se/sapmi/samisk%20hard.jpg (3 dec 2006)

Länstyrelsen i Norrbottens län hemsida
www.bd.lst.se/publichedObjects/10001269/hirvirova2.jpg (28 nov 2006)

Metmuseum hemsida
www.metmuseum.org (8 mars 2006)

Middleeastinfo hemsida
www.middleeastinfo.org/forum/index.php?showtopic=5136 (8 aug 2006)

Minervamagazine hemsida
http://minervamagazine.com/exc/iraq/thumbs/028_150x188.jpeg (8 mars 2006)

Newsdesk hemsida
www.newsdesk.se/pressroom/ordfront/prssrelease/view/115487 (30 nov 2006)

Norrbottensfjäll hemsida
www.fjallen.nu/3index.htm (30 nov 2006)

Nuigalway hemsida
www.nuigalway.ie/archaeology/maggie_ronayne.html (4 dec 2006)

Pacific Lutheran University hemsida
www.plu.edu/~bargertr/img/MesopotamiaMap.jpg (13 dec 2006)

Photo Database hemsida
www.pbase.com/dosseman/image/51408996 (11 okt 2006)

Rojnu hemsida
www.rojanu.org/valaye/karta2.jpg (7 aug 2006)

Roxane photo hemsida
www.roxanephoto.com (9 okt 2006)

Spiegel Online International hemsida
<http://service.spiegel.de/cache/international/0,1518,430470,00.html> (19 aug 2006)

Spiegel Online hemsida 2
www.spiegel.de/fotostrecke/0,5538,PB64-SUQ9MTU0ODUmbnI9NQ_3_3,00.html
(19 aug 2006).

Sametingets hemsida
www.sametinget.se (9 dec 2006)

Samiskt Informationscentrum
www.samer.se (30 nov 2006)

Samisk Riksförbund hemsida

“Renägare i Härjedalen vänder sig till FN:s Människorättskommitté och Rasdiskrimineringskommitté”

www.sapmi.se/webb/index.php?option=com_content&task=view&id=32&Itemid=11
(8 dec 2006)

Stockholm stad kulturförvaltningens hemsida

www.kultur.stockholm.se/default.asp?id=12752 (29 nov 2006)

Sverige Radio i Jämtland – Ekot

www.sr.se/ekot/arkiv.asp?DagensDatum=2004-04-29&Artikel=407617 (8 dec 2006)

The Metropolitan Museum hemsida

http://12.151.120.44/toah/hd/ubai/hd_ubai.htm (3 okt 2006)

Turkish Daily News 8 augusti 2006

“Ancient structures in Hasankeyf will collapse if moved, archaeologist warns”.

www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=50903 (8 aug 2006)

Turkeyvision hemsida

www.turkeyvision.com/turkeyinformation-en/southeastern.htm#hasankeyf
(21 sep 2006)

Web telia hemsida

<http://web.telia.com/~u40401050/flat.jpg> (18 dec 2006)

Muntliga uppgifter

Friedman, J. Föreläsning. institutionen för socialantropologi. 10 dec 2004

Bilaga

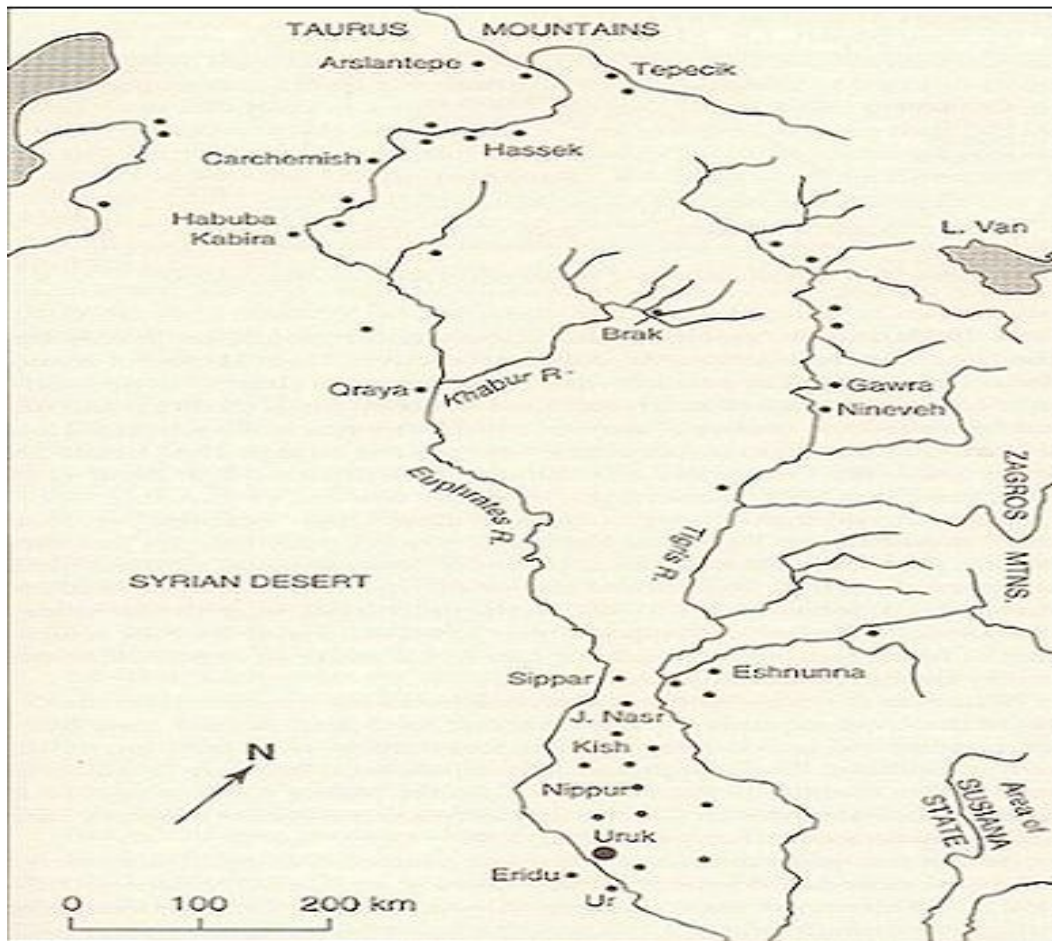

Fig. 29 Området som kallas Mesopotamien utgörs av dagens Irak, Östsyrien, sydöstra Turkiet och sydvästra Iran (Pacific Lutheran University hemsida).

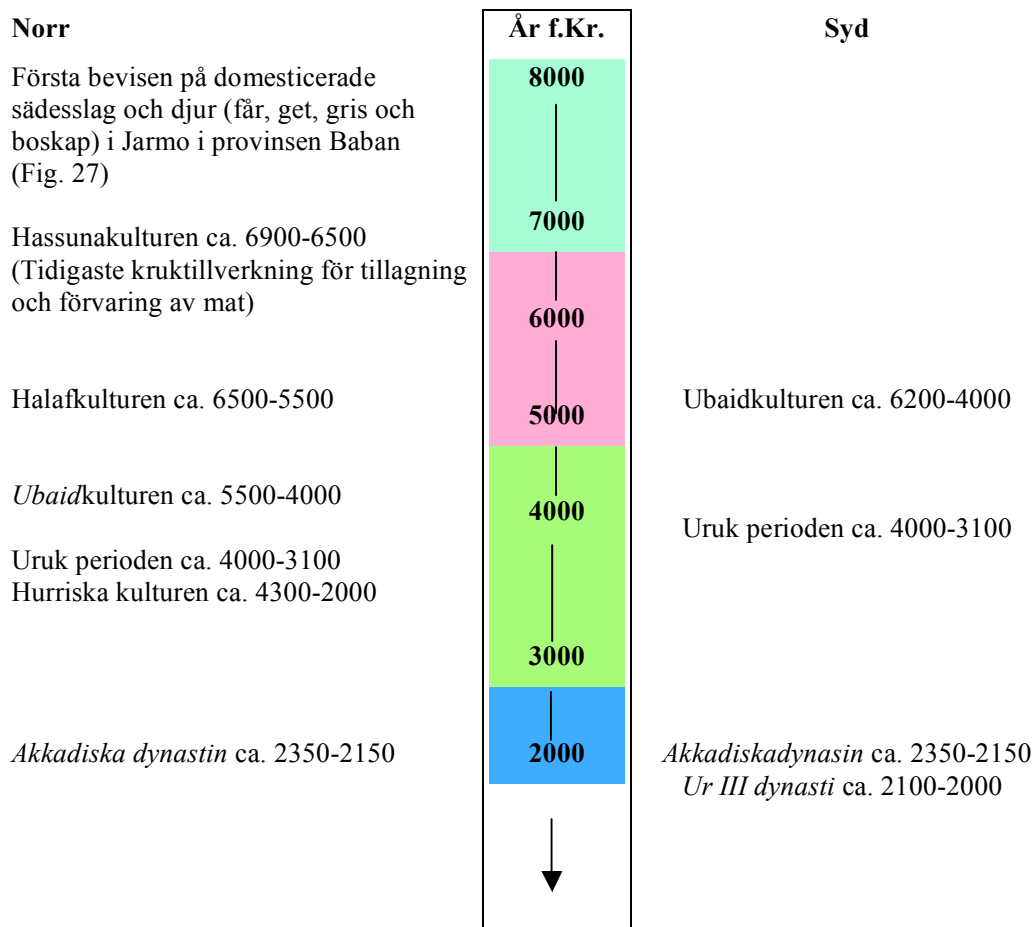

Fig. 30 Schematisk tidslinje över de olika kulturerna och sociopolitiska enheterna i Mesopotamien (egen illustration).

Neolitikum
 Keramisk neolitikum
 Kalkolitisk tid
 Tidig bronsålder